

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

సంపుటము ౨౬. { ఈశ్వరనామసంవత్సరము.
ఆశ్వయుజకార్తికమాసములు. } సంచిక ౪.

శాంతావృత్తాంతము.

—జొన్నలగడ్డ రామకృష్ణశాస్త్రిగారు, కొల్లూరు.—

ఆంధ్రపరిషత్పత్రిక ౨౧ వ సంపుటము, ౬ వ సంచికలో ‘శాంతి యెవరికూఁతురు?’ అనుశీర్షికతో నొకవ్యాసము గలదు. అంక ౧ గడప టివాక్య మిది. “ఎటులైనను శాంతజన్మవృత్తాంతము ప్రమాణగ్రంథములం దెచ్చటను విశ్రులముగ వ్రాచుట యుండలేదు. నే నీవ్యాసమును జిజ్ఞాసచే వ్రాయుచున్నాఁడను”

అవిషయమై నేనుగనిన ప్రమాణవాక్యముల నిట వ్రాయుచున్నాఁ డను:- హరివంశములో శాంత లోమసాదుఁ డచుమఱొక పేరుగల దశ రథునికొమార్త యని యుండెను. ఈ క్రిందిశ్లోకములఁ గననగును :

హరివంశము. 31 వ అధ్యాయము :—పుణ్యాఖ్యకట్టణమందలి చిత్రశాలాముద్రణాలయమందు ముద్రితము :

“అంగపుత్రో మహానాసీత్ రాజేంద్రో దధివాహనః

దధివాహనపుత్రస్తు రాజా దధిరథోఽభవత్.

౪౩

పుత్రో దధిరథస్యాపి చ్ఛక్రతుల్యపరాక్రమః

విద్యా స్థర్థరథో నామ తస్య చిత్రరథ స్సుతః.

౪౪

తేన చిత్రరథేనాథ తదా విష్ణుపదే గిరౌ

యజతా సహశక్రేణ సోమః పీతోమహత్తనా.

౪౫

అథ చిత్రరథస్యాపి పుత్రో దశరథోఽభవత్

లోమపాద ఇతిభ్యాతో యస్య శాంతా సుతాభవత్. ౪౬

తస్య దాశరథి క్షీర శ్చతురంగో మహాయశాః

ఋష్యశృంగప్రసాదేన జజ్ఞే కులవివర్ధనః." ౪౭

నీలకంఠ వ్యాఖ్య లోమపాదాపరనామా దశరథోఽను మః.

ఋష్యశృంగస్య శాంతాభర్తుః ప్రసాదేన.

శాంత శ్రీరామునితండ్రి యగుదశరథునికొమార్త యని భవ
భూతి తోయుత్తర రామచరితనాటకము లో వ్రాసెను. ఈవిషయమై లోక
ప్రతితియుఁ గలదు. ఇందుకుఁ బ్రమాణము మృగ్యము.

కీర్తిశేషులు—

నెమలి పట్టాభిరామారావు పంతులు బి.ఏ. గారు.

వీరు చెన్నపురి సమీపమునం గల అమింజిక్తర్ అను చిన్న పేట
లోఁ దమగృహమున స్వర్గస్తుతైరనివనుటకు మిగులఁ జెల్లిలుచున్నారము.
వీరు మరణించునాటికి వీరివయస్సు డెబ్బదియై పదేళ్లరములు. మొదట
వీరు డిస్ట్రాక్టులో నుద్యోగులైరి. తర్వాత “సెటిల్ మెంటు డిపార్టు
మెంటు” ఘనోద్యోగముం గావించుచునే కొచ్చి డివాన్ గానియమిం
పబడిరి. తరువాత నుపకార వేతనముం గొని చెన్నపురివచ్చియుండిరి.
అప్పటిలో నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు స్థాపింపబడునపుడు దానికి యావజ్జీ
వసభ్యులుగాఁ జేరి. పిమ్మట, పరిషత్కార్యదర్శులలో నొక రగు వేదము
వేంకటరాయశాస్త్రిగారు తమకార్యదర్శిత్వమును జాలించుకొన్నప్పుడు
వానికి బదులు వీరు కార్యదర్శులుగా నెన్నుకొనబడి, పరిధావిసంవత్సర
ములోనుండి నలసంవత్సరాంతమువఱకుఁ గార్యముల బహుసమర్థతతో
నిర్వహించిరి. వీరంతటఁ జెన్నపురినివిడిచి మదనపల్లెనివాసమేర్పరుచుకొ
నిరి. అసందర్భములోనే వీరికి మామ వీరిబంధువు లగు రాయినాహెబు
గుమ్మడూరి వేంకటరంగారావు ఎం.ఏ. గారు నియమింపబడిరి. రామా
రావుపంతులుగారాంధ్ర భాషయందును బరిషత్తుపందును గడవఱకు మిగు
ల సభిమానముతో నుండిరి. మిగుల శాంతులు, నిగర్వచూడామణులు.

పునః ప్రార్థన.

—క్రొత్తపల్లి సూర్యరావు, కాకినాడ.—

వేత్తలారా!

దీనారటంకాల తీర్థమాడిన శ్రీ నాథుని గుఱింది ముచ్చటించుచు నొకప్పుడు నేనొడ్డరాజు లొన్నచ శ్రీ నాథునిశిక్షను గూర్చి యెదయి నఁ జరిత్రములలో నాధారము లున్నవా యని యడిగి యుంటిని. లోకములోఁ గల్పితము లనేకములు నిష్కమును మఱుఁగుపటచదువు వికలపు. ఒడ్డరాజు లెడ్డరాజు లంటిని; శ్రీకృష్ణదేవరాయలే తిమ్మరుసుగ్రుడు పీకింది నాఁ డనుచున్నారు. రాజులు తలఁచిన నెట్టియకార్యములైనఁ జేయఁగలరు. బిలబిలాక్షు లనఁగా నర్థమే మని వేడియుంటిని. అది కాదిది కాదని ఖండనములు పూర్వపక్షములు చేయుచుండు నిప్పుటివిచుక్కలలో నొకరైన నాపైఁ గరుణింపలేకు. మాటమాటకు మాబొంట్లకు సందేహములు గలుగుచున్నవి. పంగితులకుఁ బ్రతినిష్ఠయనునను విమర్శలు, మరి శోధనలు పొడముచున్నవి. ఈసమయములోనే నాసాశయము తీఱునని సంతోషపడుచున్నాడను. “తుమికి బాయిలబాయిరే ములికి యాదుర్తిం టికిబోవుచు” ఇత్యాది పద్యములు గలవు. వానియర్థము నే పులింద భాషచుండియో యే “ముండా” భాషచుండియో తెల్పుఁగోరుచున్నాడను.

“ఒడయ చిత్తేశ యోనడలింగమూర్తి” యని కాళహస్తిచూడఁ త్త్యములో నున్నది. దానిని బ్రకటించినవారు చివర లఘుటీకలోఁ గూడ చిత్తేశ కర్థముం గూర్చి వ్రాయలేదు.

మహాప్రభూ! దేవరా! యిట్లొదో యర్థముకావచ్చునని నాయూహ. “దేవ చిత్తేశు (శ) సాత్రాజితీతనూజ” చంద్ర భాను ౪-౧౨౦. దీనిమాట యేమి. ఒడయచిత్తేశ వంటిదే, దేవచిత్తేశ. ఆలోచించి యిట్లని యర్థమును దెల్పుఁగోరెద.

“నాచిత్తేశుఁ డాఁగొక నిర్జితులై పోదురుగాక” వంటిది కాదు.

నిశ్చౌకలకొమ్మ మకవి శివలీలావిలాసములో—

“అంతకుం డెరి శాంభవమందిర మారఁజొచ్చి లో చనముల నిప్పులు గురియ సంయమిపుగవుఁ దాఁకె నుద్రతా

చ. తొలగక తాపసుండు శివదో శివదో (శివదో) యటంచుఁ జం
చలమతిఁ గూయఁగా నతని శంకరలింగనిష కహస్తముల్
బలువిడి విప్పి దండి నిజపాశములం బెడకేలుగాఁగ న
చ్చలముగఁ గట్టి వెల్పులికిఁ జక్రఁగనీడిచి తెచ్చె”

నని యున్నది. ఇందు “శివదో” యనఁగా నేమి. ప్రార్థనమునం దిట్టిరూప
మున్నదా, ఏదేశములో నైన నిట్టివాడుక కలదా, యతులు ప్రాసములు
దిద్దుదురా !

“కర్తార” శబ్దమొక్కటి నన్ను బాధించునది. కొందఱు శివుఁడని
కొందఱు హరియని యందురు. యవనులు కర్తారుఁ డాదు రని యర్థము
చ్చున క్లెక్కడనో చదివియున్నాను. యయాతిచరిత్రములో—

“అతఁడు దానైన కర్తారుఁ డలమి కూర్చిఁ
బ్రావ సత్యచింతామణి పొట్ల చెఱువు”

అని ప్రయోగము, మొదటియాశ్వాసములోనున్నది.

“కర్తారుఁ డుండు తుర్జలమసీకు” అని క్రీడాభిరామము, పుట 51.
మీగ్రంథములలో నెచ్చటనైన దీనికాధార మున్నదా యని శ్రీ ఉమా
ఆలీషాకవిగారి నడిగియుంటిని. వారికిఁ దెలియరా లేదని నెలవిచ్చిరి.
ఆంధ్రగీర్వాణములు సరబ్బి ఉద్దూభాషలు నేచ్చినవారే యెఱుంగ మని
నడివిరి. మనకవు లేయాధారమునఁ బ్రయోగించుచున్నారు ?

ఈ కర్తారు, చిత్రేశశబ్దములు నిఘంటువుల కెక్కువలసియుండు నను
కొందును.

కెటోల్ కన్నడ నిఘంటువులో “కర్తార” కర్మశబ్దకర్తవ మనియు
శబ్దముగదర్పణములోఁ బ్రయోగము గలదనియుఁ జెప్పఁబడినది. వండితు
లు- ముఖ్యముగ, విద్వాన్, శివోమణి, ఉభయభాషాప్రవీణ పరీక్షల
నిచ్చినవారు వానిలోఁబరిశోధకులై వన్నె కెక్కినవారు, విద్వాంసులు, ప్రపం
చానుభవము గలవెద్దలు, వాచస్పతులు, కావ్యతీర్థులు, మహామహా
పాధ్యాయులు, కళాప్రపూర్ణులుఁ గరుణించి విచారించి తెల్పుఁబ్రార్థించెద
ను. శాస్త్రవండితులను వర్ణమాల నేర్పుచున్న టుండు నని విద్వాంసులు
నిరసింపక కొంచెము దయచేసి యాయాంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికలో వివ

రముగాఁ బై విషయములను జచ్చింప వేడుచున్నాఁడు. పెద్దపెద్ద గూనలు బాసలు వానుకుమ్మడిని పొనుముకుండు చేసిపెట్టు మచిన నది పిల్లలు చేయుపని నాచేతఁబడ దనుచు. నిక్కమే మఱి మాకుఁగావలసినవస్తువెట్లు లభ్యమగును. చిన్నలు (ఎఱిగినవారు) లేనపుడు మధ్యరకమువారూరకున్నపుడు పెద్దలుపూనుకొనకున్న భాష కొఱంతపడి మాయటివారు సంశయగ్రస్తులైన నది యెవ్వరిమీఁదికి వచ్చుచు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు.

—కాళూరి వ్యాసమూర్తిగారు, విజయనగరము. —

ఏతత్సభారజతోత్సవాహ్వానమునకు మిక్కిలి సంతసించితిని.

ఆంధ్రసాహిత్యముయొక్క ఘనతనుగూర్చి మనపూర్వులు చిరకాలము క్రిందటనే గుర్తించియున్నారు. అట్లే భారతదేశమందలి యన్య భాషాకోవిదులుగూడ గుర్తించియున్నారు. పీఠందఱురు గూడ భారతదేశ ప్రధానభాష యగుసంస్కృతభాష కుచిత్రస్థానమును స్థిరపఱచియే స్వదేశభాషలను వృద్ధి నొందించియున్నారు. పూర్వులు సంస్కృతకావ్యములను యథామాతృకముగ భాషాంతరింపక స్వేచ్ఛగొని యును స్వశక్తిని గనఁబఱచియున్నారు. నేఁడనేకులు యథామాతృకముగ భాషాంతరికరించుటలో స్వశక్తిని జూపించుచున్నారు. ఎందఱెందఱెన్నివిధముల భాషాంతరికరించినను సంస్కృతవాఙ్మయమం దున్నఘనత ప్రాముఖ్యత యిందుకంతయుఁ గొఱవకుటలేదు. ఎక్కడను దానిప్రాముఖ్యము నశింపదు. అదిగాక వారందఱును సంస్కృతవాఙ్మయప్రాముఖ్యతను మనస్సునం దిడుకొనియే మఱియు భాషాంతరికరించియున్నారు. వేదశాస్త్రములను గూడ నేడు స్వదేశభాషలలో న్రాయుచున్నారు. కావున సదంతయు సంస్కృతభాషయం దున్నఘనత, కవిత్రత, యేకీభావత నెఱుంగుటకుఁ జేయుచున్న కృషిగా నందఱు గ్రహింపవలసియున్నది. సంస్కృతభాష, అసేతుహిమాచలపర్యంతము ననాదికాలమునుండి యెట్టిమార్పులను బొందక యేకరీతి నున్నది. దేశభాష లన్నిటియందు మిథితమై యు

న్నది. పర్వతములవ్యాప్తి, నదీ స్రవాహములు భగవత్తుండ మొక్కదేశమే
యని యుఁ బ్రజ లందఱు భారతీయు లని యు స్పష్టము చేయుచున్నది.
కావుననే పర్వతనామములు, నదీనామములు నన్నియు సాస్త్రుతశబ్దము
లై యున్నవి. కావున దీనిసంతయు గ్రహించి సాస్త్రుతమున కున్నప్రా
ముఖ్యతను గుర్తించి దేశభాషలందు సాస్త్రుతమువాడునట్టి పద్యతని బ్రో
త్సహింపవలయు నని సభవారిని గోరుచున్నాను.

దేశకాలములనుబట్టి చూచినఁ బ్రభుత్వములు మారుచుండు న
నియు, స్వాతంత్ర్యపారతంత్ర్యములు ప్రతిదేశమునకుఁ గల్గుచుండు నని
యుఁ దెల్లమగుచున్నది. ఇగువలనఁ బ్రజల కగువానికన్న నెక్కువ యుప
కారము దేశభాషలకే జరుగుచున్నది. ఈరంగతి యందఱికి విశదమై
యున్నది. వ్యావహారికపదములనే కావ్యములం దుపయోగింపవలయు
ననునూహ యిందువలన నపోహ మగుచున్నది. కొన్నిచోట భావాగ్ర
ములు వ్రాసియుఁ గొన్నిచోట నేయగమును వ్రాసుకొన్నిచోట్ల
స్వభాషాపదములు తెలియక యనేకమైన యింగ్లీషుపదములను మన
వారు నేడు విరివిగ వాడుచున్నారు. ఈవ్యావహారికపదములు నిరసా
యిగ నుండి మనముండుసంతతివారి కందఱకు వగ మగు నని తలంచుచా
రొకరుకూడ నుండరనుచున్నది స్పష్టమే. దేశభాషల కింగ్లీషుపదములు గావిం
చుచున్నంత యుపకారము మఱేవియుగానింపలే దనునదికూడ యథార్థ
మే కావున నస్వభాషాపదములకు (సాస్త్రుతము తక్కు మిగిలిన స్వదేశ
విదేశభాషాపదము లేనియు) నుపయోగింపకుండునట్టి పద్ధతినీ, ఒకవేళ
విధిలేక యట్టిపదములు వాడవలసి వచ్చినట్టిప్పులం దచ్చటనే వాని
యర్థములను స్వభాషయందు స్పష్టముచేయుచుండునట్టి పద్ధతినీ, ఉన్న
పదములకు వ్యర్థముచేయుచుండునట్లుండు బ్రోత్సహింపవలయును.

వచనము, పాట కాని గంభీరమైన రసవత్తరమైన శోకములచే
నొప్పునట్టి సాస్త్రుతమునకుఁ బిమ్మట సాంధ్రభాషయే పద్యములచే
నన్నివిధముల మిక్కిలి శోభించుచున్నది. కావుననే దేశభాషలందుఁ దెరు
గులెన్న యునునది. అట్టిపద్యవాఙ్మయమునకుఁ దగుప్రోత్సాహ మీయ
వలయును.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తుజతోత్సవప్రశంస.

—నల్ల చివరెడ్డినాయుడుగారు, అమలాపురము.—

శ్రీవిద్యానిధి సూర్యరాజ్యశికిఁ బు-త్రీరత్నమై నీకుఁ బెం
పై, వర్ణిలెడియావనస్సుటతఁ జె-న్నె, సత్తవిశ్లాఘకుం
దావై యిర్వదియేచువర్షముల స-త్ప్రయాన నాంగ్లేయపు
బ్రాహ్మ నీపరిషత్తుచూరిగ నె 'సి-ల్వర్ జూబిలీ' తత్త్వతి
గావింపఁ నమకూడె నీవిబుధలో-కం బెంతయుఁ వేడ్డ; వి
ద్యావైశద్యమునఁ సుశీలగుణము-ర్యాదానుభావంబునఁ
దావెల్లుఁ నినుఁబోలె, దుండ్రినరిక-న్యల్ ధన్యలఁ సూరివా
చావైశిష్యము సార్థకంబుగ మనీ-షాసారవాచస్పతి
భావోదారమనోజ్ఞ నాగహింసతి-భాస్వద్యతస్సత్త్వతి
త్వావల్లభ్యరమాపతిఁ జయపురీ-సామ్రాజ్యలక్ష్మీవతి
భావైక్యం బొసంగుడు విక్రమవతి-సారస్యసత్యావతి
భావిప్రాధవసూచకంబుగ వరిం-పంగంచె దాఁ; జూదితే ?
యీవైదగ్యము వర్ణనీయ మని వే-తే చెప్పఁగానేల ? ప్రా
ధావైవాహికపద్ధతిఁ బురులు గొం-డావంగ నర్హంబు లా
తేవల్ మేలగునట్టి వొప్పు నని చా-టుఁ మేటిచందాన; వి
ద్యావృద్ధుండు విభూతివృద్ధుఁడును నా-దార్యప్రవృద్ధుండునై
భావంబుండును జేతీయందు వెలితి-బాటిల్లగా నీని స
ద్భావుండౌ పతి దన్ను మన్నఁగన సా-భాగ్యంబు శోభిల్లగా
నేవేళఁ సుకవీరకల్పలతయై-యింపొందుగా కట్టిమేల్
తీపుల్ సూదుచు మీపితృవతులు 'గో-ర్డెజూబిలీ' చేసి సం
భావింపంగల భాగ్యరేఖ గలదై-భాసిల్లుతఁ; సత్తవి
త్వావిష్టాత్తక ! శ్రీజయంతికులసా-మా ! రామయార్యాగ్రణి !

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్ప్రశంస.

— వేడుల సూర్యసత్యనారాయణగారు. —

తే. ౧. యస్తహాయశోలాభ మియాంధ్రవనిత
కాంధ్రతను నిలఁబెట్ట నాయాంధ్రసాహి
తీపఁషడంకురముల, నుతింప నిప్పు
డదను కల్పించు శారదాంబా ! నమోస్తు.
సవనవో స్తేషమైన యానందవల్లి
కవిహృదయసీమలోఁ గలకండమేసి
యాలవాలముగూర్చి తయారుచేసె
ధీవిశాలుఁడు విక్రమదేవవర్త.
క్రకచబాధలకోర్పు భారతపురంధి
పూర్వసాభాగ్య మెంది మేఘపులకరింప
నేటిగతిఁజూచి యుడుకుకన్నీరురాలు
వ్రతికవికిఁగూడ నీతఁడే ప్రభువునుండి.

“ఉచ్చైర్గతిగతిసిద్ధతి” యనుశ్లోకమునకుఁ బద్యము.)

చ. భువిఁ బరికింప నద్గతికిఁ బూనికయైనది ధర్మమేని దా
నివశమునందు వేదములు నిర్మలవృత్తిని నుండెనేని యా
యవి దలఁచంగ భూసురుల యుడునఁ గల్గెనయేని వారలం
దవులః యేరిసాదముల దాపును జెందును మత్స్యరామముల్.

ఉభయభాషాప్రవీణ,

కొండవీటి వెంకయ్యచౌదరిగారు.

కవిచూన్యవిభాగము.

—కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు-కాకినాడ.—

శ్లో. నిధే స్సూజాయతే రత్నం నికషాల్లభతే రుచిమ్

కవే స్సూజాయతే కావ్యం విమర్శాదశ్చ తే యశః.

హృద్యాంధ్రకవిత్వోద్యానసీమలోని కావ్యఫలతరుసమితిలో నన్నయభట్టారకుఁడు మొదటనాటిన భారతరసాలము మంజులపదసుమ మంజరీసుందరమై, మధురార్థఫలకదంబబాధురమై నిజామోదమాధుర్య సంపదలచే సాహిత్యరసపిపాసుల నాకర్షించుచున్నది.

ఇందుకుఁగారణ మామహితాత్ముఁడు సుస్థైర్యాంధ్రముల రెంటు నసమానపాండితీప్రభాభాసితుఁడగుటయే. సుస్థైర్య మెఱుంగని కేవల త్రైలింగ్యులకును, తెలుంగు తెలియని కేవలసాంస్థైతికులకు నట్టిమనోహరాంధ్ర కావ్యనిర్మాణైపుణ్య మబ్బినేరకు కావుననే నన్నచార్యుఁడు సీవలఁబుట్టిన కవితాకవ్య లెల్లరు నావాగమశాసనుని కవితను మాతను గాభావించి, వినయభయభక్తులతో వందనముల సందఁజేయుచున్నారు.

ఈవిషయమును సహృదయు లెల్లరు నానాఁడుమొర లీనాటివఱకు నైకకంఠ్యముగా సంకీర్తించుచున్నది యే కాని కాశికములకు భట్టారకునికాంతి పట్టనట్లు కొందఱు ఆభివక్తుశలురకు నన్నయభట్టారకుని ప్రతిభ గిట్టకున్నది. అందుచే నపు డపుడు వా రే వేవో పివరితరచనలఁ బ్రకటించుచుండురు.

త్రిక్షనార్యాదికవిపుంగవుల కిట్టియసూయాద్యవగుణములు గిట్టవు. కావుననే వారు తమకృతులలో నన్నయభట్టారకుని వేనోళ్లఁ గొనియాడియున్నారు. విశాలహృదయుల మానసములయందు నన్నచార్యుఁడు వంద్యుఁడగువిద్యాదైతుఁడుగానే ప్రత్యక్ష మగుచున్నాఁడు. ఉదార భావముతోఁ బలుకవలసిననాఁ డాంధ్రకవితవ్వవిశారదుని కవితాధార యనన్యదుర్లభ మగునమృతధార యని యొప్పుకొనక తప్పదు. కావుననే సదాశయులగు కావ్యకళాద్రష్ట లీకవిగారుని రసధరితము లగురచనల

నాధారముగాఁ జేకొని, మనోహరములగు కృతులవిరచించి, నిజకావ్యములయందుఁ గృతజ్ఞతతో నన్నపాఠ్యునిఁ బ్రస్తుతించియున్నారు.

అద్వైతబుద్ధి కల యానాటి తిక్తనామలే కాక, యానాటికవివరులు కూడ నావాగనుశాసనుని కవితామాధునిఁ బలు తెఱంగులఁ గొనియాడుచున్నారు. కనుఁడు:-

“తీయని తెల్లుతేటల శ్రుతిప్రతిబోధితధర్మశక్తి నం

దీయఁ జభుక్యరాజ్యరమణీమణి కన్నరమోక్షవెట్టి నిన్

హాయి సెబాసు బాగు బభిరా యని మెచ్చుచుఁబొంగు గౌతమీ
తోయతరంగగానములతో జతగూరిచి పాడుకొన్నదా.”

శ్రీవేంకటసుబ్రహ్మణ్యదీక్షితులుగారు, భారతి.

ఇంతటి యెన్నిక గాంచిన నన్నయకవిసారస్వభామునిఁగూర్చి యీ మధ్యను బ్రహ్మశ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య ఎం. ఏ. గారు మహారాజశ్రీ నంధూరి బంగారయ్య బి. ఎ. బి. యల్. గారితోఁజ్ఞాటునోఁ బ్రకటించిన “ఆంధ్ర భారతకవితావిమర్శనము” అను గ్రంథమునం దాంధ్రకవిమాన్యమును రెండు విడివిడివాటాలుగాఁ దెగఁగొట్టి, అందొకభాగమునకు వైదికదృష్టి యనియు, మఱియొక భాగమునకుఁ గావ్యకలాదృష్టి యనియు నామకరణముల నొనర్చి, రెండువంపులనడుమనుఁ గోరాడవారి కోరడిని వేసి, మొదటిమడిని నన్నయావధానికిని, రెండవమడిని తిక్తనమంత్రికి నందఁజేసి పత్రముల లిఖించిరి.

ఈయేర్పాటు ముగిసినయనంతరము శ్రమయని తలంపక తరముల నిర్ణయించి, నన్నపాఠ్యునిమడి యించుమించుగా వట్టిచవుటివట్టి యనియు, గరణముగారివంపు సారవంత మనియు స్థిరపఱచి, శ్రోత్రియమాన్యములోని శాలికణిశములను, ప్రెగ్గడపాలములోని జొన్న వెన్నులను సాహిత్యపణ్యవీధికిఁ గొనివచ్చి, వెలలేర్పాటు చేయింపఁ జాటుకడిరి.

పాపము వీరు వాటాలజాపితాలు వ్రాయుటలోను, తరముల నిర్ణయించుటలోను, పాక్షికదృక్పథము లోనై రేకాని, కరమారావలోకనమునకు రానేరరైరి. వినుఁడు మనరామకృష్ణయ్యగారి భాషితములు-
“అతని (నన్నయయొక్క) వైదికదృష్టికి నిదర్శనములను గొన్నిటిని పరికిం

తము" "ఆతనికి (తిక్తనకు) రచనావిషయమున కావ్యకలాదృష్టి ఎట్లు ప్రబలెనో"

ఈరీతిగాఁ బ్రాచీనవిమూడలిచే మధురా ధ్రువవిత్వమునకు సర్వ విధముల నగ్రగణ్యుఁడని, పేర్వడసిన నన్నపాఠ్యనికవిత్వో వైదికదృష్టి గోచరమగును గాని, తిక్తయజ్వలైతలోవలెఁ గావ్యకలాదృష్టి కానరాద నుభావమును బలుతావుల వెల్లడిచియున్నారు. పరిశీలింప నిది కోరా డవారి కోలాహలముకాని వికాలమగు వాదముకాదు.

శ్రీ రామకృష్ణయ్యగారు మొదట వైదికదృష్టి యన నెట్టిదో, కావ్యకలాదృష్టి యన నెటువంటిదో, నిర్దుష్టము లగులక్షణములను నిర్వచించి యూడవలసినది. అట్లాసర్పక, మాటలను మాత్రము వాడుటచే సందేహరహిత మగుపదార్థతత్త్వము బోధకడకున్నది. సందర్భములను బట్టిచూడ వీరు దేనిని వైదికదృష్టి యనిరో, యయ్యది నన్నయభిప్రాయ కుని కవిత్వమునందుకంటె తిక్తనసోమయాజ్యకైతలో నెక్కుకుగాఁ జూప ట్టుచున్నది. వీరు దేనిని గావ్యకలాదృష్టియనిరో యది తిక్తనకైతలలో కంటె నన్నయార్థ్యనికవిత్వలలో హెచ్చుగాఁ గన్పట్టుచున్నది.

తమకుఁ దిక్తయజ్వలైత నచ్చినచో మెచ్చఁదగును కాని, నన్నయకవిత్వము గూర్చి యిట్టి పిచ్చితలఁపులఁ దెలుపనగునా? ఇది తమపాండిత్యగణిమకు సరి యగునా? శ్రీ రామకృష్ణయ్యగారు నన్నపాఠ్యనికవిత్వ వేదగానమువలె మొఱుకుగాను, తిక్తనాఠ్యనికైత బావలీలావలె మృదువుగాను వివరింప నని, భావించి యాదృష్టిభేదముల నెందిరో! లేక నన్నయకవిత్వో వైదికకర్తవిష్టలును, తిక్తనకైతలో లాకికకార్యకలాపములును, గానవచ్చుటచే నిట్టిభేదమును బాటిందిరో!

వీరివిమర్శన నైపుణి యితటితోఁ బూర్తి గాలేకు. వే తొక క్రొత్తపుంతనుఁ గూడ నడచినది. "నన్నపాఠ్యనికవిత్వప్రవాహగాభీర్యమునకు తిక్తనాఠ్యని యసమానకవిత్వాచాతుర్యము వన్నెవెట్టుటచే దీని కట్టిమహాప్రతిష్ఠ గలిగినది" అని సెలవిచ్చిరి.

ఇది కలమున సిరామిగిలి యుండుటచే నుబుసుపోక, వ్రాసినవాక్యము కాని, సరసమగు విమర్శనము కాదు. తిక్తనాఠ్యనికవిత్వకలాచా

తుర్యము నన్నపాద్యునికవిత కేరీతి వన్నెను గొనివచ్చినది? తిక్కన నన్నయకవితలోని పదదోషముల సరిచేసెనా? అర్థలోపముల దిద్దెనా? భావసాభాగ్యముల సమకూర్చెనా? యతిభంగములఁ దొలఁగించెనా? ప్రాసల సవరించెనా? రసాలంకారములఁ జక్కనొత్తెనా? ఆవిద్యాదైతుఁడు కీర్తిశేషుఁడైన రాఘవందలసంవత్సరములకుఁ బిమ్మట జననమంది, నన్నపాద్యునికవితయందలి మాధుర్యపారమును జక్కగఁ గ్రోలి, కైత నల్లినతిక్కన నన్నపాద్యునికవితకు వన్నెవెట్టుట యెట్లు పాసఁగును?

అందుచేఁ దిక్కనకవిత నన్నయకవితకు వన్నెఁదెమ్మట యసంభవము. వాదసాకర్యమునకు రామృష్టయ్యగారి యిక్తుల సంకీర్ణితము. తిక్కనకైత నన్నయకవితకు వన్నెఁజెప్పినపుడు నన్నయకవితలోని వైదికదృష్టిదోషమును సవరించి, కవితాకలాదృష్టిలోని కేల మార్పదాయె? అది సుధాకరబింబమునందలి యంకమువలె దిద్దసాధ్యము కాకపోయెనో? తిక్కనకైత మొత్తమువినాఁద నాంధ్రభారతమునంతటికిని గొప్పను గొని వచ్చిన దని తెలిపిఁ దమభావమునకుఁ గొంత సరిపడియుండెడిది.

నీ రిం నొకయఃపూర్వవాదమునకుఁగూడఁ బూనికొవిరి. ఆకొత్త తిథి కేడియనఁ దిక్కనసోమయాజి నన్నయభట్టారకునిఁ బ్రస్తుతించుట వాడిఁవిద్యాదైతాదివిశేషములు నన్నయకుఁ బ్రత్యేకముగాఁ జెందునవియే కాని, యానుహితాత్ము కవితకు సంబంధించినవి కావట! కావునఁ దిక్కన నన్నయను స్తుతించెను గాని, యతనికవితను మెచ్చలేదట! ఇది యపూర్వవాదము కాదా? వినుఁడు వీరివాక్కుల. “ఆభారతమున మూఁడువర్ణములు ఆంధ్రకవిత్యవిశారదుం డగునన్నయభట్టు ఆంధ్రభాషలో రచించెను” అని మాత్రమే చెప్పినాడు. విద్యాదైతుండు, మహితాత్ముడు, అనునవి నన్నయనుగూర్చిన విశేషములు గాని అతనికృతినిగూర్చినవి కావు. అప్పిలియందు నాకవితయందును విశేషారమును ప్యక్తకరయటలేదు. ఆంధ్రమున మొకట నుద్గ్రంథమును రచించినవానిని ఆంధ్రకవిత్యవిశారదుం డగుటలో విశేషము లేదు” (పుటలు 115, 116.)

ప్రాజ్ఞాదగు తిక్తయజ్వ ప్రకరణార్థబోషకము లగు విశేషణములచే నన్నయభట్టారకుని నుతించియుండ నావిలువను గుర్తింపనేరక, యిట్టిపెడగునుడుల జాబిదిదిరి. విశేషణములు నాల్గువిధములు. బోషకములు, వ్యావర్తకములు, వ్యతిరేకములు, తటస్థములు నవి.

అజానుబాహుఁ డగునీరుఁడు నిపునిజయమున కేగుచున్నాఁడు. ఇట-అజానుబాహువిశేషణము ప్రకరణార్థ మగువిజయమునకుఁ బోషకము. నీలఘటమురు దెమ్ము. ఇట, నీలవిశేషణము రక్తఘటాదివ్యావర్తకము. నిద్రాఘఁడగు భటుఁడు కోటను గాపాడుచున్నాఁడు. ఇట, నిద్రాఘ విశేషణము ప్రకరణార్థ మగురుగ్ధనంక్షణమునకు వ్యతిరేకము. పీతాంబరుఁ డగుతేఱు రాజ్యమేలుచున్నాఁడు. ఇట, పీతాంబరవిశేషణము ప్రకరణార్థ మగురాజ్యపాలనమునకుఁ బోషకమురు, వ్యతిరేకమును గాక తటస్థము.

కావ్యకలాచతురుఁ డగుతిక్తనాట్యుఁడు నన్నయభట్టునుగూర్చి వాడినవిశేషణము లన్నియుఁ బ్రకరణార్థ మగుభారతరచనమున కత్యంతబోషకములై తనరాసుచున్నవి. కనుఁచు- “అథకవిత్వవిశారదుండు, విద్యాదయుతుండు, మహితాత్ముఁడు, నగునన్నయభట్టు మూఁడుకృతుల దక్షత నొనర్చెను” వివేకనిధు లీవిశేషణముల విలువను గుర్తించిన నివి తప్పక భారతకావ్యవిర్తాణమునకుఁ బోషకము లని యొప్పుకొనకుండురా? ఏనియునుఁ గావ్యవిర్తాణకలాచాతుర్యమున కక్షత్రురాని దొక్కటైనఁ గలదా?

తిక్తనాట్యమూఁటి యేవిశేషణముల వాడినఁ గావ్యవిర్తాణకలాచాతుర్యము ప్రశస్తిమగునో యిట్టి విశేషణముగవిశిష్టము లగువిశేషణముల నన్నపాఠ్యుని బ్రస్తుతించు కద్యమున నలంకరింపజేసి యున్నాఁడే! అట్టితఱి నిట్టియాక్షేపములు నిలువగలను? దక్షతన్, అనుక్రియావిశేషణము కూడ నన్నయకుఁ జెడినదేనా? లేక “ఒనర్చెన్” అనుక్రియకా? “దక్షతన్” అనఁగా సామర్థ్యముతో నని కదా యర్థము. కవి యనమఁకు డగుచో నాతనిచేతలకు దక్షత యెట్లు సమూహము? ఇదికాక, తిక్తననన్నయను నుతించువట్ల వాడినవిశేషణములు కావ్యవిర్తాణమునకుఁ బో

షకములు కానిచో నట్టివ్యర్థపదములచేఁ బద్యమును బూరించుటవలనఁ దిక్తనవ్రాతలయందుఁ జేతగానితనము కన్పట్టదా?

మఱియుఁ దిక్తయజ్ఞ సన్నపాద్యుని స్తుతించినట్లే వ్యాసమునీంద్రునిఁ గూడఁ బ్రస్తుతించియున్నాఁడు. ఆప్రశంసలో నన్నయకు వలెనే వ్యాస య్యకుఁ గూడ మూఁడువిశేషణముల వాడియున్నాఁడు.

కా. విద్యత్సోస్తవనీయభవ్యకవితావేశుఁడు విజ్ఞానసం
 కదిభ్యాతుఁడు సంయమిప్రకరసంభావ్యానుభావుఁడు కృ
 ష్ణద్వైపాయనుఁ డర్థి లోకహితనిష్ఠుఁడూని కావించె ధ
 ర్మద్వైతస్థితి భారతాఖ్య మగు లేఖ్యులైన యాత్మాయమున్.

ఈపద్యమునందలి విద్యత్సోస్తవనీయ భవ్యకవితావేశుఁడు, లో నగువిశేషణములుకూడ వ్యాసవ్యక్తికిఁ జెందినవేనా? ఆపారాశరిభారత రచనాచాతుర్యమున కక్షత్రకువచ్చునవి కావా?

శ్రీరామకృష్ణయ్యగారి విమర్శచమార్గ మనుసరించి, కొంచె మీ పైపద్యమునందలి కావ్యకలాదృష్టినిగూర్చి చర్చింతము. “విద్యత్సోస్తవనీ యభవ్యకవితావేశుఁడు” అనఁగా వేదవేదాంగవేత్త లగుశ్రోత్రియులచేఁ గొనియాడఁబడఁదగిన యోగ్యత గలకవిత్వోద్రేకము కలవాఁడు. అనిక దా భావము? ఈదీర్ఘసమాసవిశేషణముచే నెట్టికావ్యకలాదృష్టి బోధింపఁబడుచున్నది? మఱియుఁ బండితులు మెచ్చఁదగు కవితావేశము కలవాఁడనుటచే నాతనికవిత్యము సామాన్యులకు బోధపడ దని కదా చెప్పువలయును? అట్లగుచో “లోకహితనిష్ఠుం బూని”, అని తెలుపుట యెట్లుపాసఁగును?

“స్త్రీశూద్ర ద్విజబంధూనాం త్రయీ న స్తుతిరోచరా ।

ఇతి భారత మాఖ్యానం మునినా కృపయాకృతమ్”

అని వ్యాసుఁడు దయార్ద్రహృదయుఁడై స్త్రీశూద్ర బ్రహ్మబంధు లనిమిత్రము భారతమును విరచించె నని ప్రకటింపఁబడియుండ విద్యత్సోస్తవనీయముగా భారతము రచింపఁబడిన దనుటలోఁ గలకావ్యకలాదృష్టి యేదియో?

విద్వాంసులు దీనిం బఠియించి, సామాన్యులకు బోధింపరాదాయందురా? అట్లగుచో వారు వేదములద్వారముననే ధర్మబోధ చేయగలరు. ఈ భారతాత్మనామముతో వాచికిఁ బని యేమి? కావున వ్యాసుఁడు భారతమును సామాన్యలోకమునిమిత్తమే వ్రాసెను, కాని, పండితుల కొరకుఁ గాదు. “సంయమి ప్రకరసంభావ్యానుభావుండు” ఈవిశేషణముచే లోకజ్ఞానదూరులును శృంగారరసవిరోధులును నగునాటవికజటాధారులచేఁ బ్రశంసింపఁదగిన లేఖ్యత్మనామమును విరచించెను గాని, కావ్యకలాదృష్టిగల పౌఢతాకికులు హర్షించుటకు నర్హుగుకైతను సృష్టించలే దని కదా తేలును.

“లేఖ్యంబైనయాత్మనామమున్” అని భారతమునకు లేఖ్యమని విశేషణమును వాడుటగోఁచి క్తన యేమిచక్కఁదనమును దెలుపనొచ్చెనో యిందలి కావ్యకలాదృష్టి యేదియో? పాఠ్యము, గేయము, శ్రావ్యము, ఆస్వాద్యము లోనగువిశేషణములు కావ్యముయొక్క మనోహరతను దెల్పును గావున నట్టివానిని వాడవలయును గాని, యీలేఖ్య మేమిటి? లేఖ్యమనఁగా వ్రాయఁదగినది. ఇట్లునుటచేఁ జక్రనివ్రాతగానికి సాధ్యమనియా? అట్లగుచోఁ జరుపుట కింపుగా నుండదా? సత్యము తెలుపవలసినచో నీలేఖ్యంబైన యరుపదము భారతాఖ్యమగు లేఖ్యంబైన యని, ఖ్యాతయొక్క ప్రఖ్యాతికొరకు వ్రాసినదిగాఁ గన్పట్టుచున్నది గాని, భావవిశేషమును వ్యక్తముచేయునదిగాఁ జూపట్టుటలేదు.

మఱియు “వేదాత్మనామమున్” అనుటచే వ్యాసుఁడు వైదికదృష్టితో భారతమును విరచించెను గాని, కావ్యకలాదృష్టితోఁ గా దని, స్పష్టమగుచున్నది. “ధర్మాద్వైతస్థితిన్, కావించెన్” అని తిక్తన వాక్రుచ్చి వాడు. ఇట ధర్మాద్వైతస్థితి యన భావ మేమి? ధర్మముతో నభేదమగు రీతి యని యా? లేక ధర్మాభేదముల నియతితో ననియా భావము? మొదటి దైవ యెడల నీధర్మము వైదికమా? లేకలౌకికమా? ఉద్ధయత్తకమా? యీపదము లేకున్నఁ గల్గులోపమేమి? ఇదియున్నఁ బొందు సాంపేము.

“లోకహితనిష్ఠన్” అను వేత్తొకపదము కలదు. దీనిభావమేమి? లోకహితమును గూర్చినపట్టుదలతో ననిభావ మందురా? “పూని” అను

వదము కలదే! మఱి దీని ప్రయోజనమేమి? పోనీ యేదో కావ్యకలాదృష్టిలో నిది దొరలె ననుకొందము. “అర్థి లోకహితనిష్ఠన్” ఈసమాసమునందలి మొదటిమాట కర్థమేమి, “అర్థో భిధేయే రై వస్తు ప్రయోజననివృత్తిషు” అను నైఘంటిక ప్రమాణముచే నర్థిలోక మన యాచక లోకమా? ధనికలోకమా? పేరుగల ప్రజాసమూహమా? వస్తువల్లోకమా? ప్రాయోజనలోకమా? నివృత్తిలజనమా? న్యాయర్థిలోకనిష్ఠులోని కావ్యకలాదృష్టి యేదియో?

తిక్తయజ్ఞ కావ్యకలాదృష్టితోఁ జిల్లించినపైపద్యమునకు వఱలుచున్న భవ్య, ఆవేశ, ప్రకర, అనుభావ, అర్థి, నిష్ఠ, పూని, ధర్మాద్యైతస్థితి, లేఖ్యాదిపదములన్నియుఁ బదాదంబరమునకు నక్షత్రగువచ్చుచు గాని, భావోన్నతికిఁ బనికీవచ్చునవి కావు. ఈపదములు లేకున్నఁ బద్యమునకు భావము చెడదు. కనుఁచు, జ్ఞానసంపద్విఖ్యాతుఁ డగుకృష్ణద్వైపాయనుఁడు భారతామ్నాయమును గావించెన్. ఇదియే కదా, పద్యమునకు ముఖ్యమగు నర్థము? ఇతఁ జైరివివరించిన పదము లెందులకు? తిక్తన పైపదములవిలువను గావ్యకలాతులతోఁ జక్కఁగ దూచి, వాడలేదు. వదజాలము నెఱింగినవాఁ డగుటచేఁ జేతికొందిన మాటల నెల్లఁ బద్యములోఁ బొందుకఱచినాఁ డనుభావము లెట్లుచున్నది. ఈరీతియూహలకు విద్యత్సం సైవసీయపద్యము తావోసంగుచున్నది. కావున రామకృష్ణయ్య గారి పద్యమునందలి యద్వైతభావకలితమగు కావ్యకలాదృష్టి యెట్టిదియో యోషికతోఁ జూపెదరుగాత.

తిక్తన వ్యాసుని స్తుతించుకట్లకు, నన్నయను నుతించుకట్లకు, విరచించిన పద్యములందలి విశేషణములు కావ్యరచనకుఁ బోషకములుగా నవ్వయించునాఁడే పైపద్యములు హృద్యము లగును గాని లేకున్నఁ గేవల మర్థతూఱ్యము లగుమాటలప్రౌగు లగును.

వీరింతటితోఁ దనివినొందక, పై పెచ్చు నన్నయార్యనికవిత, ఎఱ్ఱ నార్యునికైతకుఁ గూటఁ దీసికట్టని, సమర్థించుటకు నిట్లు సెలవిచ్చియున్నారు. కనుఁ డాయన్నతభావపైఖరిని- “వైదికోత్తముఁడగు నన్నయభో

రణితో నతుకక, రసోచితములై తరువాతి ప్రబంధకవులధోరణికి మార
వర్తకంబులైన గడుసుపోకడ లీయరణ్యపర్వ శేషమున నచ్చటచ్చటఁ గ
లవు.” (పుట 142.)

సదాశయలారా! ఇ దెంతటిసాహసోక్తియో కంటిరా! బాఁపడు
మాల నంటక దూరముగాఁ దొలఁగి పోవునట్లు, ఎఱ్ఱన ధోరణి శ్రోత్రి
యో తముఁ డగునన్నయ ధోరణిం దాఁకక, దూరముగా నిలిచి, రసోచి
తము లగుగడుసుపోకడలతోఁ బరుగులిడిన దంట! “శహ బాస్” విను
ర్భవమున నిట్లు కావ్యకలాదృష్టితో వెలయవలయును. ధర్మాదైత్యసిత్య
పబ్బంహితంబై భూమ్యుతోత్తములు మాఱుమ్రోగునట్లు శబ్దీకరింప వీరికి
గాక నేరికి శక్యమగును!

మన ఎం.పి.గారు నన్నయమాటలు పేలవము లనియు, ఎఱ్ఱనను
డులు గంభీరము లనియు రుజువుచేయుట కరణ్యపర్వ శేషమున, ఎఱ్ఱనవ
ర్ణించిన పరీక్షితుఁడు మఁడూకనాయకుఁ డగు “ఆయు” వనువాని కూఁ
తురు సుశోభన యనుదానిఁ గాంచి, కామించుటను బ్రమాణముగా నొ
సంగిరి. వినుఁ డానందర్థమును:- “పరీక్షితుఁ డనునొకరాజ మృగయా
రతుండై పోయి, వనంబున నొకపూవుఁబోడిం గనియె”

“కని యంతఁ గదిసి యాకామినియొప్పులఁ జూడ్చి డగుల మీఱినతమకం
బున ననిమిషలోచనుఁడై, జననాథుఁడు మదన బాణసంహతిఁ దూలెన్”

అదియు నతిసుందరం బయిన లేదీయమూర్తివిధవంబునకు మెచ్చి
సాభిప్రాయంబుగా నవలోకించె నంత నమ్మహిళాకాంతుఁ డక్తాంత కిట్లులనియె.

“ఎవ్వరిదాన వంబుజడ శేషుణ యేకత మిట్లు లేల నీ
వివ్వనభూమియందుఁ జరియించెమ నావుఁడుఁ దండ్రీ కంపునం
దివ్వనభూమియందుఁ జరియించెద నద్వరుఁగోరుకన్య నే
నెవ్వరిదానఁ గావలయు నేర్పడఁ జెప్పుము రాజనందనా”

అనిన దానిప్రగల్భవచనంబులకు నధికలోలుండై భూపాలుండు
దనయభిలాషం బెఱింగించిన”- ఈరంగమఁట! ఎఱ్ఱనప్రగల్భమును వెల్లడి
సేయుటకు నక్త అకువచ్చినది! ఇట నెఱ్ఱనార్యుని కైత సాంపుగా నున్న
దని యనవచ్చును గాని, నన్నపార్యునికయితను ధిక్కిరించును దనుట

యనాలోచిత మగు వాదము. ఎం. వీ. గా రాదిపర్వమున నన్నపాఠ్యము చిత్రించిన యయాతి, దేవయానింగాంచి సంభాషించిన ఘట్టమును బరిచియుండిన నిట్టివాదమునకు నడుముకట్టి యుండెడివారుకారు.

కరికింపుడు, విద్యాదైత్యుఁ డాతాపుకఁ జిత్రించిన సరససాహితీ విలాసలాలిత్యమును - యయాతిమహారాజు మృగయాభిలాషియై వనము నకేగి, కొంతవడికిఁ బిసాస్థానాచే బాసయములకై తిరిగి తిరిగి, యొక నూతిదరికేగి యుండు బడియున్న యొక యువతీమణి నీక్షించెను. ఇటు భూపావలోకిత యగుఁడైన సాంపెంతయింపుగా వర్ణింపఁబడినదో కనుఁడు.

“తత్త్వాపమున విలసత్త్వాలఘనవల్లి

యన్నిష్టసఖ నూడియున్నదాని

గురుకుచయుగముపైఁ బరువడిఁదొరఁగెడు

కన్నీరు పూరించుచున్నదానిఁ

దఃసమీపమునకు జనులయాగమనంబు

వన్నుగాఁ గోరుచునున్నదాని

వరుణదేవుతోడఁ గరమల్లి జలనివా, సంబువిడిచి భూసలంబువలని కరుగుదేరనున్న వరుణేంద్రుడేవియుఁ, బోనిదాని దేవయానిగనియె.”

నన్నయభట్టారకుఁ డీపద్యమునందుఁ దరంగింకఁజేసిన భావగాంభీర్యసంపదను గావ్యకలాకోవిదులు కన్నుల నద్దికొని “బభిరే! నన్నయకవి సార్వభౌమా!” అని తిరఃకంపంబులఁ జేయకుండురా ?

అటు పరీక్షితుఁడు సుశోభనను జూచి “ఎవ్వరిదానపు” అని పద్యముతోఁ బ్రశ్నించునుండ నిటు యయాతి దేవయానింగాంచి “నీ వేవ్వరిదాన విట్లేల యేకతంబ యివ్వపిసాంతరకూపమున నున్నదానపు” అని వచనముతోఁ బ్రశ్నించెను. పరిశీలింపఁ బరీక్షితుని ప్రశ్న గీతికిని యయాతి ప్రశ్నగీతికిని దారతమ్యము విదిత మగును. యయాతి ప్రశ్నలో దేవయానిపై నంతురించిన కనిఁరము గోచరించును. అయ్యది ప్రకరణార్థ మగు నాపన్న సంరక్షణమున కెంతయుఁ దగియున్నది. ఇంతియకాదు దేవయాని చరితమును విని, యాసార్వభౌముఁడు దయాభుండై యావిప్రకన్య నాప

దనుండి యుద్ధరించె ననుపద్య మాధ్రకవితాసతీసుతల్లికి శిరోమణియై
తనరారుచున్నది. కనుఁగూ-

“జుధివిలోలవీదివిలసత్తలకాంచినమంచితావనీ
తలవహనత్తునుఁబయిన దక్షిణహస్తమునం దకున్నచు
దగ్గరకుఁజుక్కువారికణకమ్రకరాబ్జమువట్టి నూతిలో
వెలువడఁ గోమలింకిరిచె విస్తృతకీర్తి యయాతి ప్రీతితోన్.”

ఈపద్యమున నన్నయభట్టారకుఁడు కురుక్షేత్రామృతయొక్క యార్త
జనరక్షణదక్ష మగుదక్షిణహస్తముచు బ్రతిపత్తుఁడగుఁడలవిదళనత్తును మగు
నల్లు వర్ణించియున్నాఁడు. ఈసూర్యక్షరలక్షల కర్తామైయున్నది. పరుల
క్షేమముల సంఘటింప నభిలషించు త్తత్రియనీరుని కరమును వర్ణింపఁదగు
లక్షణము నీపద్యము బోధించుచున్నది.

ఇందలి విశేషణము లన్నియుఁ బ్రకరణార్థ మగు నార్తసారక్షణ
మును బహుసరసముగాఁ జూపించుచున్నవి. ఇందు వ్యర్థమగుపద మొక్క
టియుఁ గానరాదు. కవిత్వ మన నిట్లు మనోహరార్థకలితమై యుండవల
యును. కావ్యకలాద్రవ్య లద్వైతదృష్టితో నీపద్యరాజమును గాంతురేని
నన్నయభట్టారకునకు వినయూభినందనముల సమర్పింతు రనుట యతిశ
యోక్తి కాదు.

ఇట్లులేనితెలుఁగుకైత తేనెసోపలు నన్నయభట్టారకుని భారతిమునఁ
బెఱ్ఱులు కలవు. సత్యదృక్కులకు నన్నయకవిర వెన్నెలవలెఁజల్లనై, రసా
లఫలమువలెఁ దియ్యనై, హృదయాహ్లాదమును సమకూర్చును. రామకృష్ణయ్యగారు నన్నయకవితకడ నెట్టికవితను బెద్దఁజేయఁజూచుట
రాయంచకడ సూరభిద్యుకను మెచ్చుటపటిది. ఏమందురా, అసమాన
సాహితీసౌందర్యశోభిత మగునన్న పాఠ్యుని కవితను, అద్దానియొద్దీలఁ గ
న్నులనద్దికొనిన త్తిక్యజ్వలైతను, వాఘారముగాఁ గొని, సర్వవిధముల
వారిరచనల ననుకరించుదుఁ గావ్యరచనకు దిగినయెట్టున స్వతంత్రకవి య
నుటకు వీలులేదు. ఈవిషయమును మన రామకృష్ణయ్యగారు రంగీకరిం
చియే యున్నారు. చూచుఁడు, “ఇది యంతయు కేవలకథాకథనపద్ధతిని

(నా రెటిన స్టయిల్)గాక సంభాషణకైలిలోఁ బడిన దగుటచే, త్రికనార్యుని కైలి ననుకరించినది. ఎట్టాపైగడ కవిత్వ మనుటకు సందేహములేదు" త్రికన నన్నయకవి త ననుకరించియుండుటచేఁ బరంపరాసంబంధముచే నీ యిరువురికవిత్వమును నెట్టర యనుసరించె ననఁదగునుగదా ?

ఎట్టనకవిత్వముగూర్చి యభివత్తికన విరుదాంకితు లగుశ్రీదుర్భా సుబ్రహ్మణ్యశర్మగా రే మనినో వినుడు. "భారతరచనయును ఎట్టన త క్తివయుభయకవులమూర్ధములను సమ్మేళన మొనర్చుకొని, తనరచన సా గించినాడు".

ఇ ట్లెట్టరకావ్యమును సాకల్యముగాఁ జదివినప్రాజ్ఞ లెల్లరు నెట్టర నన్నయకవిత్వము ననుకరించి, కావ్యముల విరచించె నని తెలుపుచుండ వీరుమాత్ర మెట్టన నన్న పాద్యుని కవితావాసన నానదుబడకుండ ముక్తు మూసికొని, భారతమును వ్రాసినట్లు సిద్ధాంతీకరించుచున్నారు.

ఎట్టర నన్న పాద్యుని వైదికధోరణితో నతుకకుండ నెడమై కవి త నల్లెనో లేదో తెలియరు కాని మన ఎం.ఏ.గారుమాత్ర మెట్టరను నన్న యకవిత్వము దఃకిరాకుండ దూరముగఁ దటిమిరి. కాని యెట్టర రాకడ లలో నన్నయపోకడలు చూపట్టుచున్నవి కనుండు:—“ఎవ్వరిదానవు” నన్నయ- “ఎవ్వరిదానవు” ఎట్టర- “ఇట్లేల యేకతంబ యీవిపినాంతర” నన్నయ- “ఏకత విట్టులేల నివివ్వనభూమి” ఎట్టర.

ఇటులుండ నెట్టర నన్నయకవిత్వకు దూరుఁ డైనట్లు తెలుపుట యెట్లు పొసఁగును? ఎట్టర వీరికిఁ గలలో సాక్షాత్కరించి చెప్పెనా?

శ్రీరామకృష్ణయ్యగా రెవఁడు వైదికోత్తముఁ డగునన్నయధోరణి తో నతుకక దూరముగాఁ దొలగి, కొండవైకెక్కి ప్రాథకవితాస్రవంతిని ప్రవహింపుఁజేసె ననినో యతఁడు తన హరివంశసృసింహపురాణముల యందు నన్నయభట్టారకు నిట్లు ప్రశంసించియున్నాఁడు.

ఉ. ఉన్నతగోత్రసౌభవము నూర్జితసత్త్వము భద్రజాతినం
పన్నము నుద్ధతాస్యపరిభావిమదోత్థలము న్న రేంద్రపూ
జోన్నయనోచితంబు నయి చొప్పుకు నన్నయభట్టకుంజరం
తెన్న నిరంకుశోక్తిగతి నెందును గ్రలుటఁ బ్రస్తుతించెదఁ. (హరి.)

“భాసురభారతారముల భంగులు నిక్ష మెఱుంగనేరమిక్
గాసట బీసట చడివి గాధలు ద్రవ్యతెరుగువారికే
వ్యాసముని ప్రణీతపరమారము తెల్లగఁ జేసినట్టి య
జ్ఞాననకల్పులం దలఁతు నాద్యుల నన్నయత్తి క్తవాద్యులక. (నృసిం)

త్తిక్తనాద్యుని శిష్యుడగుమారవ నన్నపాద్యున తెల్లువందన మొ
నర్చియున్నాఁడో చూడఁదగును.

“సారకభాసుధారస మజస్రము నాగళపూరితంబుగా
నారఁగఁగ్రోలుచు జనులు హర్షరసాంబుధిఁ దేలునట్లుగా
భారతసంహితా మును ద్రి కర్వము తెవ్వఁ జొనర్చె నట్టి వి
ద్యారమణీయు నాంధ్రకవితాగురు నన్నయభట్టుఁ గొల్పెదక.”

ఈరీతిగా నన్నయభట్టారకుని మధురరసభరిత మగుకవితాస్రవంతి
జాహ్నువీప్రవాహమువలె నాంధ్రదేశమును బావనము చేసియుండ నన్న
యకవిత రసహీన మగువైదికదృష్టితోఁ గూడియున్న దని, మన కోరాడ
రామకృష్ణయ్యగా రెల్లు వ్రాచుసాహసించిరో?

ఇదికాక సాహిత్యరచనలయందు లలితము లగుకలావిలాసములు
చూపట్టును గాని, జాతిధర్మములు పొడకట్టునా? వైదికుల కావ్యములలో
హోమసమిధలును, రాచవారికైతలలో సాముగఁడిలును, వైశ్యులరచనల
లోఁ దూనికరాలును, కాపులకబ్బములలోఁ గలుపుతీతలును, కాంతా
మణులకవనములలోఁ గాటుకమఱకలును, నాడింధములకపితృములలో
హసంతీఘాత్రారములును, నాపితులవ్రాతలలోఁ దంటసపుదిటికలును,
కువిందగ్రంథములలోఁ బడుగుపేకలును, లోనగు కులకృత్యములు
చూపట్టునా? చూపట్టువందురా? అయినచోఁ గరణముల పాత్రములలో
నలలుదునహాలు చూపట్టును గాని కావ్యకలాదృష్టులెట్లుకప్పట్టును? ఇ
దంతయు, యం. యే. గారి విమర్శనముచే జనితమైన ప్రతివిమర్శనము
కాని, త్తిక్తనాద్యుని కవితపై జనిందిన యీసుచే వ్రాసినదికాదు.

నన్నయత్తికన లిరువురును నసమానకవితావైదగ్యభాసీతులగు
పండితప్రకాండలు; నా కీమహితాత్ము లిరువురిపైనను భేదరహిత మగు
గౌరవభావముకలదు కాని, భేదదృష్టి లేదు.

“చ జి లు.”

— విద్వాన్ దర్శా నర్వేశ్యరశాస్త్రిగారు, పితాపురము. —

సూ:—ఇ ఈ ఏ ఏలంగూడినచజలు తాలవ్యములు.

అల ఉఉ బటబెలంగూడినచజలు దంత్యములు.

అని తాలవ్యాకరణము.

శ్లో. అద్వన్య స్తాలవ్యశ్చ ర్వక్ స్సాన్యత్ - అను చింతామణి
పై రెండుసూత్రములకును మూలము. ఈచింతామణిసూత్రమున దంత్య
తాలవ్యపదార్థములకు నుద్దేశ్యత్వ మని యొకపక్షము విధేయత్వ మని
మఱొకపక్షమును నాయూవ్యాఖ్యానములఁ బట్టి లభించుచున్నవి.

ఏనిలో, అప్పకవి, అహోబలపండితుఁడు మున్నగువారు దంత్య
తాలవ్యపదార్థములకు నుద్దేశ్యమునే యాశ్రయించినట్లులును బ్ర. వజ్రుల
చివరితారామస్వామిశాస్త్రిలుగారు, ఈమతమునే యనుసరించినట్లులును
అభర్వణాచార్యులు చిన్నయసూరి మున్నగువారు వానికి విధేయత్వము
నాశ్రయించినట్లులును వారిగ్రంథసందర్భములఁబట్టి గోచరించుచున్నది.
ఉద్దేశ్యత్వ వాదుల మతములకు నవాంతరభేదములుకూడఁ గలవు.

దంత్యః చుః అకారవరకః తాలవ్యః చుః వక్రవరకః. ఇటులు,
ఉద్దేశ్యత్వపక్షమున నన్వయము. ఇట దంత్యచవర్గ ఉద్దేశ్యము, అకా
రవరకత్వము విధేయము. ఇటులే తాలవ్యచవర్గ ఉద్దేశ్యము, వక్ర
వరకత్వము విధేయము. విధేయత్వపక్షమున అత్ అకారః వరశ్చేత్ చుః
దంత్యోభవతి. వక్రః వరశ్చేత్ చుః తాలవ్యో భవతి అని యన్వయము.
ఇట చవర్గ ఉద్దేశ్యము. అకారము నిమిత్తము, దంత్యత్వము విధేయము.
ఇటులే చవర్గ ఉద్దేశ్యము, వక్రము నిమిత్తము తాలవ్యత్వము విధేయ
ము. ఉద్దేశ్యనిమిత్తములు ప్రమాణాంతరసిద్ధము లనియు విధేయము తత్ప్ర
మాణమాత్రగమ్య మనియు శాస్త్రమయ్యాద.

ఉద్దేశ్యత్వపక్షమునఁ దాలవ్యముగా నుచ్చరింపఁబడు చవర్గగల
చేట, చేద మున్నగుచోటల చకారమునకుఁ బరమందు ఆకారమా?

ఏకారమా? అనుసంశయము నీవాక్యము తొలగించి ఏకారమే కలదను నిశ్చయమును గలిగించుచున్నది.

విధేయత్వకక్షమున అకారవిశిష్టముగా నుచ్చరింపబడు చవి, చాన మున్నగుచోట్ల చకారము దంత్యమా? తాలవ్యమా? అనుసంశయమును నివర్తింపజేసి, అద్దంత్యః అనువాక్యము దంత్యమే అను నిశ్చయమును గలిగించుచున్నది. ఇట్లే ద్వితీయవాక్యార్థ మూహించునది.

అప్పుచి తనమతము నిట్లు ప్రదర్శించెను.

అ. వె. ధరణి దంత్యములును దాలవ్యములు నన
వికృతిచజలు రెండువిధము లయ్యె,
నీవి నెఱుంగుకున్న విశ్రమభంగంబు
దొడరి కావ్యములను దోష మొదవు.

చజలదంత్యతాలవ్యత్వ వ్యవస్థ తెలియనియెడల విశ్రమభంగము కలుగునను నీపద్యార్థముపై యతియందు దంత్యతాలవ్యములకు మైత్రి యుండఁగా యతిభంగ మెట్లు? అని ప్రశ్న వాడముచున్నది. కాని దంత్య తాలవ్యవర్ణములకు నుత్తరమున నుండుస్వరము తెలియనియెడల యతి భంగము గలుగు నని పైపద్యతాత్పర్య మని యూహించునగు.

అ. వె. దంతజంబులెల్లఁ దలకట్టులును వాని
యందు దీ రములును బొందియుండు
తాలుబాక్షరములు తనరారు హ్రస్వాది
వక్రయంతము లగుచు వనజనాభ.

ఇట “దంతజంబులెల్ల” అనునది యుద్దేశ్యవాచక మనియు “తలకట్టులు వానియందు దీ రములును బొందియుండు” అనునది విధేయవాచక మనియును నూహింపవలెను. ఇట నుద్దేశ్య విధేయభావవ్యత్యాసము చేసినయెడల విశ్రమభంగాపాదనానుపపత్తియు చిగురు చుట్టము మున్నగుపట్ల వ్యవస్థ చేయమి న్యాయతయు సంభవించును. కాని ఆ..... జాగ్రత్తగ దంతజంబు లయ్యె. ౨. ౧౧౭ ఆ. చెప్పరాని... చిటుతయే నందుని, కట్టియనఁగఁ దాలుభవము లయ్యె. ౨. ౧౨౦ ఆ. చందమామ... అనఁగ దంత్య చజలు ౨. ౧౨౪. ఇత్యాది పద్యస్వరస్యముంబట్టి

విధేయత్వకక్షము స్ఫురించును. అయినను బూర్వోక్తదోషప్రసక్తిచేత
 నీపక్షమునఁ దాత్పర్యము లేదని యనుకొనఁదగి యున్నది. పైపక్షములఁ
 బట్టి యుభయవిధాన మాశ్రయించె ననుటకు నన్యోన్యాయాశ్రయదోషము
 వలన వలనుపడదు. దంతజూబు లెల్ల ననుపైపక్షమందలి వానియందు
 దీర్ఘములు అనునది మూలమాత్రమందలి అత్పదముయొక్క తకారము
 ముఖసుఖార్థ మని వ్యాఖ్యానము చేయుచున్నది. ప్రాస్వాదివక్రములే
 ములు:—వక్రము=ఏజ్. ఆదివక్రము=ఏ. ప్రాస్వాదివక్రము=ఎ. ఈ
 యుక్పకవినుతమున దాలవ్యచజలు సార్వత్రికముగా ప్రాస్వవికారవిశిష్ట
 ములు. చేయి, చేర, చేయు మున్నగుకొలఁదిపదములయందలి తాలవ్య
 చజలుమాత్రము దీర్ఘ ఏకారవిశిష్టములు. బహుళముగా దంత్యచజలకే
 దీర్ఘ ఏకారవైశిష్ట్యము కలదు. ఈవిషయము—
 ఆ. చేతఁజీరలేదు చేరఁడువరహాలు

... ..

వఱలుకొన్నిదీర్ఘ వక్రలిపులు. ౨౧౨౧. అనుదానింబట్టి స్పష్టమగుచున్నది,
 ఈమతమున, చెయివు మున్నగుచోట్ల చకారము లోకవ్యవహార
 మువలనఁ దాలవ్య మని తెలియ చున్నది, గాన, పైనున్న యచ్చ ఎకా
 రము గాని అకారముకా దనుటయే ముఖ్యప్రయోజనము కాన చవిము
 న్నగువాని అకారముతో చెయివు మున్నగువాని ఎకారమునకు యలివా
 రింజుబడినందున “వీనిఁదెలియకున్న” అనుపద్యము సంగతమగుచున్నది.

అహోబలపండితుఁడును, అద్వైత్య ఇతి అత్ర వికృతో దంత్యః
 చుః చవర్గః ఆత్ అకారవాన్ భవతి. చవి, చాన, చమురు, చప్పుడు
 ఇత్యాది. తాలవ్యః చుః చవర్గః అత్ర వక్రః స్వాత్ ఏకారవాభవతి.
 చెవి, జేగులు, చెమట, చెలువు ఇత్యాది. అని వ్యాఖ్యానము చేసెను.
 దీనిఁబట్టిదంత్యతాలవ్యములకు ద్వైత్యత్వముస్వారసికముగాసిద్ధించుచున్నది.

ఆధర్వణాచార్యులు శ్లో. “చస్తాలవ్యే స్వరే కంతతాలవ్యేపి చ
 తాలుజః । దంత్యోన్యత్ర పదాద్యేచి బహుళం పూర్వవద్భవేత్” అని
 వివరించుటచేత, నీతనికి విధేయత్వ కక్షమభిమత మని స్పష్టమగుచున్నది.

ఈకారిక, అధర్వణకృత మని పెద్దలవ్యవహారము ననుసరించి యిట్లు వ్రాయుట యైనది. ఈమతమున మూలస్థమైన అత్పదము అఆడిఁజిబిబిలకును వక్రపదము ఇఈఏ(ఏ)లకును లక్షకము లని యెఱుంగవలయును.

చిన్నయసూరి సూ:—చుస్తాలవ్యే తాలవ్య:— అక్షజాదిషు దంత్యోవ్యత- అని తనసూత్రాంధ్ర వ్యాకరణమునఁ జెప్పెను. ఈతఁడును దీనిబట్టి విధేయత్వ వాదియే యని స్పష్టము. సూ:—చుస్తాలవ్యే తాలవ్య: దంత్యోవ్యత అక్షజాదిషు అను ముద్రితపాకక్రమము అసాధువు. కానిచో అక్షజాదిషు సూత్రము దంత్యపదానువృత్తిచే దంత్యవిధానుక మగును గాన దంత్యోవ్యత అనుసూత్రముచేతనే అక్షజాదులయందు దంత్యవిధానము సిద్ధించుటచేత ఈసూత్రము వ్యర్థముక తీరదు. చుస్తాలవ్యే తాలవ్య: అనుసూత్రోత్తరమును 'అక్షజాదిషు' అనిపఠించియెకల తాలవ్యపదానువృత్తిచే తాలవ్యవిధానుక మగును గాన వైయ్యవ్యశంక కవకాశము లేదు. అక్షజాదిసూత్రమువలన చాఁడు, చాఁణ, జలగ మున్నగువని సంఘోషీకము లని యెఱుంగువది. ఈసూత్రమును దనబాలవ్యాకరణమున ననువదించుమికి వావ్యాకరణమునకుఁ గలబాలత్వమే కారణముకానోపురు. అక్షజాదిపదములయందు దంత్యములే యని శబ్దరత్నాకరమునఁ గలదు. కాని యిది యా చిన్నయసూరిమతమునకును లోకవ్యవహారమునకును విరుద్ధము.

బ్ర. వ. చి. సీ. శాస్త్రులుగారు చింతామణినిషయపఃశోధనమున "ఉచ్చారణమునం దెచటి చజలు తాలవ్యములుగా నుండునో వానిపైని యెత్వమున్న దని యెంచుట సాధు వగు ననియు యెచటిచజలు దంత్యములుగాఁ బలుకఁబడునో వానిపైని అత్వమున్నదని యెంచుట సాధువగు ననియు నీసూత్రము నిర్ణయించుచున్నది. కాఁగా చాఁడ, చాఁట, చాఁఱ, జాన మున్నగుస్థలములలోని చజలు తాలవ్యములుగాఁ బలుకఁబడుచున్నవి గాన నవి యెత్వవిశిష్టములే యని సిద్ధాంతిత మగుచున్నది. అయ్యవి అత్వవిశిష్టములై యుండుటయే సత్యమైనయెడల చాఁఱ, చందురుడు, జాము మున్నగువానివలెనే పలుకఁబడుచు నుండవలసియుండును గదా

అని పరిశీలించుకొనవలె నని యీ సూత్ర ముపదేశించుచున్నది" అని వ్రాయుటవలన వీరికి నుద్దేశ్యత్వపక్షమే యభిప్రేత మని తోచుచున్నది.

ఉద్దేశ్యత్వపక్షమున చవి, చాన మున్నగుచోట స్వరసంశయము లేదు గాన స్వరసంశయనివృత్తికై యీరంభింపబడిన 'అద్దంత్య' అనువాక్యము వ్యర్థమగును. విధేయత్వ పక్షముం దన్ననో చవి మున్నగుచోట స్వరసందేహము లేకున్నను దంత్యతాలవ్యసందేహ ముండుటవలనఁ దన్నివృత్తికై యీవాక్యము సార్థకము. ఇతఁ- ఉద్దేశ్యత్వపక్షమునఁ బ్రసక్తి లేని లక్షణ యీవిధేయత్వపక్షమున నాశ్రయింపఁదగి యున్నది. వైయర్థ్యము నాశ్రయించుటకంటె లక్షకత్వము నాశ్రయించి సార్థక్యమును వర్ణించుటయే సముచిత మని శాస్త్రజ్ఞులకుఁ దోచకమానదు.

మఱియు లోకవ్యవహారమున, తాలవ్యములుగాఁ బ్రసిద్ధములగు అక్షరము (చూ. సూత్రాంధ్ర వ్యాకరణము), జాణ (చూ. యయాతిచరిత్ర ౪-౯౦), చాయ (చూ. వసుచరిత్ర ౧-౧౦౨), జలగ (చూ. శబ్దరత్నాకరము), జడ (చూ. విజయవిలాసము ౩-౧౩) మున్నగుచోట్ల వక్రపరకత్వరూపవివరీతవిధానరూపదోష మీయుద్దేశ్యత్వపక్షమునఁ దటసింపుచున్నది. ఇట్టిదోషము చిన్నయసూరిమతమున లేదు.

శ్రీశాస్త్రులుగారు "ఇతఁ పీఠనుకొనిన యుత్పత్తి స్థానములను బారాయణముచేయుటకే నన్నయభట్టు అద్దంత్య ఇత్యాది ప్రాసముల నారంభించె నన్నచో వక్రమగునోత్పత్తియుతోఁ గూడిన చజలు గూడ నీసూత్రముచేఁ దాలవ్యములే కావలసివచ్చును గాన నిచట నన్నయభట్టారకుఁ దనమగ్రముగనే గాక ప్రమాదముగఁ గూడ సూత్రించె నని చెప్పువచ్చును. నిజముగాఁ జిత్రామణిలో నిట్టి ప్రమాదముగూడ నున్న దని తలచియే సూరిగారు పైరీతిని సూత్రించిరా యని యాలోచింపవలసి యున్నది." అని చిన్నయసూరిపై దోషము చెప్పిరి. కాని నన్నయభట్టారకుఁడు 'ఏజిఘోవక్రః' అని ఓకారమునకుఁ గూడ వక్రసంజ్ఞ చేసి యీ వక్రశబ్దమును దనచిత్రామణియందుఁ 'దాలవ్యశ్చు ర్వక్రస్యాస్య' త్తను న్నోక్తచోట మూత్రమే వ్యవహరించుట యు నాస్థలమునఁగూడ ఓకారము

నకుఁ బ్రయోజనాభావము తటస్థించుటయుఁ గలుగుటచే ఓకారము
నకు వక్ర సంజ్ఞకు ఏమిఫలమో, “అద్వంత్యః తాలవ్యశ్చస్యా దైత్యే మిథ
స్సవర్జశ్చ” అనులఘున్యాసమున నభివృద్ధి యగుచుండఁగా నిష్ప్రయోజ
నమగు ఓకారమును గూడ బోధించెడి వక్రశబ్దఘటనమున కేమిఫలమో
శ్రీశాస్త్రులుగా రూపింపవలయును.

సామాన్యముగా- ఇతరులకు అభిమతము గాని పదాదియకార
మును నన్నయభట్టారకుఁడు కంఠోక్తిగా సంగీకరించినట్లే ఓకారము కర
మగునపుడు చవర్గనకుఁ దాలవ్యోచ్చారణము గూడ నీతని కభిమత మని
వక్రశబ్దమునకు సార్థక్యము చెప్పవలయు నేమో విచక్షణు లూహింతు
రుగాక ! సర్వం శమ్.

నరస్వతీరామాయణము.

— జగమంచి సీతారామస్వామిగారు—అనకాపల్లి. —

శ్రీసూర్యరాయమహారాజపోషణముచే దేశభూషణమై కవిబుధ తోషణమై, యాంధ్రవిద్రోహిజనభీషణమై విరాజిల్లుచున్న 'ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు'నకు రజతోత్సవ మగుదినముకంటె సాభాగ్యదినము గలదే? ఈతెలుగుతల్లి పండుగున కమందానంద మొదని యాంధ్రుని జన్మము జన్మమే? ఆంధ్రభాషాభిమాను లందఱు నిట్టిశుభసమయమున స్వాతంత్ర్యపానూచకముగ శక్త్యనుసారముగఁ గానుకలు తెచ్చి యప్పుపాదారవిందముల సాన్నిధ్యమున సమస్పించి చరితార్థులు కావలదా? కావున నేనును "ఉపరథక్"ని జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని, ధైర్యసాహసభక్తివిశ్వాసములతో నొక్కవ్యాసము వ్రాసి, "యిదియ పదివేలుగ భావించి పరిగ్రహింపవే తల్లీ" యని పరిషదంబాధద్రవీతముకడ నర్పణముసేయఁ బూనితిని. కామోద్రేకజనకములునవిసీతిబోధకములు నసహ్యభోరణీసమన్వితములు నగుగ్రంథము లిప్పుడు కుప్పతిప్పులుగ నుప్పుతిల్లుటఁగాంచి, తిక్తన పోతనాది మహనీయాంధ్రకవితాసామ్రాజ్యపట్టభద్రులఁ గన్నయాంధ్రజనసేవతల్లి కిప్పు డెంతటిమర్దినములు సాధించెనో" యని కంటఁ దడివెట్టి యాంధ్రవాఙ్మయ శ్రేయోభిలాషులు కొందఱు హాహాకారములు చేయుచున్నారు. కాని, యంతనిరాశకు నంతనిరుత్సాహమునకు నంతవిపాదమునకు నవసరము లేదని నామనవి. ఈకాలమునందును సారస్వతాధరణము లని చెప్పఁదగిన గ్రంథరత్నములు రచించుచు దేశోపకారపరాయణులైన మహనీయు లెందఱో కలరు. వారిలోఁ గొందఱు క్షీరిమంతులైరి. పూజాపురస్కారములు లేక బూజుపట్టిన దేవతావిగ్రహములవలె మఱికొందఱున్నారు. ఎంతటిప్రజ్ఞ కలవారికైన నదృష్టవిశేషము లేనిదే యశోధనము లభింపదుగదా !

"Full many a gem of purest ray serene
The dark unfathomed caves of the ocean bear,

Full many a flower is born to blush unseen
And waste its sweetness on the desert air."

(మహాభారతాశిగర్భమున నకలం తేజోవిరాజమానము లైన
యనర్హులగు లెన్నియో పడియున్నవి; నిర్జన ప్రదేశములయందు దివ్య
కుసుమము లెన్నియో పొడవి తమమనోహరసౌరభమును వ్యర్థముగ
గాలిపాలు చేయుచున్నవి.)

అని చెప్పిన యాంగ్లకవితృగునిమాటలు యథార్థములుగదా.

అట్టిభావమునే చమత్కారముగ లీలాశుకమహాకవి యీ క్రిందిశ్లో
కమున వెల్లడించె:—

శ్లో. ఉర్వాస్యం కోఽపి మహీధరో లఘుశరో దోర్భ్యం దృతోలీలయా

తేన త్వం దివి భూతలేచ సతతం గోవర్ధనోద్ధారకః

త్వాం త్రైలోక్యధరం వహామి కుచయో రక్తే న తద్దగ్యతే

కిం వా కేశవ భాషణేన బహునా? పుష్ట్య ర్యశో లభ్యతే.

కావున, యశోవ్యాప్తి లేవంతమాత్రమున నెవరికవిత్వ మైనను
బ్రహ్మసనీయము కా దనుట యుక్తముకాదు. ఇట్టి యభిప్రాయము కల
వాడ నగుటచేతనే, యొకమిత్రుడు “సరస్వతీరామాయణము” అను
నొక పుస్తక మిచ్చి “యిదిమీరు తప్పక చదివి యెట్లున్నదో మొగమో
టము లేక వదింపుడు” అని కోర, గ్రంథము రచించినవారిపేరు నేనిం
తకు ముందెన్నడు విని యుండకపోయినను, సరే యని వెంటనే దాని
నింటికిఁ దీసికొనిపోయి చదవుట కారంభించితి. తన్వాఘర్య మే మని
నుడువుదు? విస్తరమానందపరవశుడై పోయితి ననుట యతిశయోక్తి
కాదు. నాకు సహజముగా రామాయణ మన్న బ్రాణము. అంతహృద
యంగమ మైన కథ మఱియొకటి జగత్తులో లే దని నానమ్మకము. కథ
యననేల రామనామమే చాలు నొడలు పులకఁగించుజేయుటకు. భారతీ
యులకు శ్రీసీతాకళత్రవత్తచరిత్రకంటఁ బ్రేమమైనది లే దని చెప్పు
నొక్క. “జగత్ప్రథమమంగళమ్” అని కాళిదాసును “యది త్కుణ్ణం పూర్వై
రితి జమాతి రామస్యచరితం, గుడై రేతావద్భిర్జయతి పున రన్యో జగతి

కః?" అని మురారియు, "స్వసూక్ష్మానాం చాత్రం రఘుకులతిలక మేకం కలయతాం । కవీనాం కోదోష స్సతు గుణగణానా మవగుణః"-అని జయదేవుడును, "రఘురాముచరిత్ర యోద తెల్లనిన, పన్నియాపుల కహీనగతిం దగి యుండు నుర్వరన్" అని గోపీనాథ వేంకటకవియు "జానకీజానికథల్ రచింపక యసత్తథ తెన్ని రచించె నేనియున్ వాని వివేకమేమిటికి వానికవిత్వమహత్త్వ మేటికిన్" అని కంకంటిపాపరాజును, ఇట్లు మఱికొందఱు గుణజ్ఞులును రసవత్తరవాక్కులలోఁ దమరామాయణాభిమానము వెల్లడించుట యెఱుంగమే? సంపూర్ణరామాయణము హరికథామాతమున నెలలకొలది నెన్నిసారులో చెప్పి హరిదాసులు ప్రజలచే నెంతెంత సత్కారములు పొందుచున్నారో చూచుచున్నాము గదా. "టాకీ" లన్నిటిలోను "లవకుశ" జరుల నాకర్షింపఁగలిగియున్న మత్తేదైన నాకర్షింపఁజాలెనా? త్యాగరాయకృతులు, అభ్యాత్మరామాయణకీర్తనలు రామభజనలు శ్రీతల కెంతయానందముఁ గలిగించునో యనుభవైకవేద్యము గాక వర్ణింప సాధ్య మగునా? రంగనాథుఁడు భాస్కరుఁడు పాపరాజు గోపీనాథుఁడు వాసుదాసుఁడు శేషాద్రిశర్మగారు మొదలగు కవిచంద్రులు యథాశక్తి రామకథ రచించి, తాము కృతార్థులై పాఠకకోటిని గూడఁ గృతార్థత నొందించువా రైరిగదా! కాని, యింతవఱకు రామాయణరచనచే నఖండవిఖ్యాతి నొందినస్త్రీరత్నము లరుదు. రామభక్తిప్రపూర్ణయు విదామీమణియు సరసకవితాధురీణయు కృష్ణరాయశకాధరణప్రాయయు నగు మొల్ల యొక్కతెయె సర్వాంధ్రహృదయసింహాసనాధుడై యెవడి. ఆకవయిత్రీశిరోమణిని దలంపించుకవిత్వము చెప్పఁగల కాంతాతిలకము లీకాలమున లేరా? ఉన్నా రున్నా రనుటకు సరస్వతీరామాయణ మొక ప్రత్యక్షనిదర్శన మని నామనవి.

ఈసరస్వతీరామాయణగ్రంథకర్త సరస్వతీదేవి. పద్మనాయక వంశసంజాత. చేబ్రోలు రాజగోపాలముగారి యధ్దాగి. ఆంధ్రగిర్వాణాంగ్లహిందీభాషావిశారద. శ్రీమీర్జాపురసంస్థానవిద్యాధికారిణి. బటప్రోలు సంస్థానపండితులగు వాజపేయయాజుల రామసుబ్బారాయణుగారి శి

మృగములు. ఈసంగతులే గాక కవయిత్రీపాత్రవ్రత్యాదిమహనీయగుణసం
పత్తి మొదలగువిషయములు గూడ నుపోద్ఘాతమునందు హృదయంగ
మముగఁ దెలుపఁబడినవి. ఇప్పుడుగ్రంథమును శ్రీమీర్జాపురపురాణి
గారు ముద్రింపించుటచేత సరస్వతీదేవిగారు తమకృతజ్ఞతను వెల్లడించుచు
రచించిన నవరత్నమాల గ్రంథాది నొప్పుచున్నది. రామాయణరచన
మాల యటుండ, ఈపద్యములే సుధామాధుకీర్తితములై దేవిగారి
కవిత్వనైపుణ్యమును భక్తినిశ్వాసాదిగుణ ప్రభావమును బ్రకటించి, పాఠ
కుల యుల్లములఁ బల్లవించఁజేసి గ్రంథ మాయూలగ్రము చమవ నువ్వి
ష్టాఠించుచున్నవి. మచ్చున కొకపద్య ముదాహరింతు :—

సీ. కనులు విప్పిననాఁడె కరుణావలోకన

పీయూషవర్షంబు... గురిసె

కులుక నేర్చిననాఁడె కరమాత్మవామమా

ధురి రుచిఁజూడ సంతృప్తిగలిగె

కరము లెత్తిననాఁడె కలిలోనఁ

గవిరాజపండితదారిద్ర్యభార మడఁగె

వేళ్లు విప్పిననాఁడె విప్రార్థిరోగుల

కథయప్రదానైకహస్త మయ్యె

అనుచు వేనోళ్లఁ బొగడుచు రథలజనులు

సరససద్గుణమణిమాల ! సత్యశీల !

రాజ్యలక్ష్మీ కవి త్రగర్భ పదీప !

విమలకరుణావలంబ ! శ్రీ వేంకటాంబ !

“ఇట్టి కవితానైఖరులు మన మెఱుంగనివి గావు. పూర్వకవుల
రచనలలో నెగడుచున్నవే” అని యీసడించువా రుందురా? ఉండు
రేని వారు రసజ్ఞులు కా రసవలసినవచ్చును. నేటిదాఁక మనభాషలో
వెలసిన సర్వగ్రంథములును దొలిపుటనుండి తుదిపుటవఱకుఁ గ్రాతపో
కడఁగితోనే యలరారుచున్న వనియు నొకదానిని మఱొకటి యెందును
బోల దనియుఁ జెప్పు సాహసించుగలవా రెవరు ?

గ్రంథకర్త సమర్పిత సవరణమాల తరువాత రాజశేఖర వేంకట శేషకవుల మనోహరోపాద్ధాతమును గురువాక్యమును బుడితాభిప్రాయములును బొందుపఱుపఁబడి కావ్యప్రాశస్త్యమును జాటుచున్నది. అవధానిశిరోమణి కాశీకృష్ణాచార్యులవా రీసరస్వతీరామాయణమును గూర్చి యిట్లు వలికిరి :—

క. కృతి తెల్లట, శ్రీరాముని

కలయట విషయంబు, దానికవయిత్రి సర

స్వతియట, కద్యములు నహి

ప్రతియట, నీభాగ్య మేమి రామాయణమా !

ఇట్టి మఱికొందఱు వండిత ప్రకాండులును వీరద్వంద్వకవనసంజనిత సుతోహతిరేకమును మృదుమధురోక్తులచేత నెఱిగిందిరి. లోకములో సామాన్యముగా “అభిప్రాయములు” అని ప్రకటింపఁబడినవెల్ల సలిశయోక్తులయి యుండు నని వదించవచ్చును. అంతమాత్రమున నెంతవారును గ్రంథవైముఖ్యము చూపఁదగ దని వాచునవి. “తినకున్నరుది, దిగకున్న లోతు తెలియదు” అను వార్యోక్తి మఱవరానిది.

పాఠకులెల్లరు మొలముగ నులసిల మొల రచించిన రామాయణము వట్టాడముతము, సరస్వతీరామాయణము సప్రకాండసమన్వితము, దానికంటె నిది గొప్పదా దీనికంటె నది గొప్పదా ? అని విమర్శింపఁబూనుట కవకాశము గాని యావశ్యకము గాని లేదు. “మైసూర్ పాక్ రుది హెచ్చా బందగులడ్డు రుదిహెచ్చా” అని వ్యర్థముగ వాడులాడుటకంటె లభ్యమైన రెండును భుజించి సంతుష్టి నొందుట మేలుగదా ? “చతురకవిత్వతత్త్వరససంకద యొక్కరిసామ్ము గాదు భారతిదయ సాధవార్ధి, కవిరాజులమానసముల్ ఘటంబు, లాయతము కొలండి లభ్యమగు నయ్యమ్మతంబు” అని ఫలికైన కవీశ్వరునియభిప్రాయము సకలసహృదయసమ్మత మనుటకు సందియము లేదు.

వాల్మీకిరామాయణములోని ముఖ్యకథాంశములను విడువక, సరసవచోరచవానైపుణ్యము మెఱచు, నీరామాయణము సంతరించి, సరస్వతీదేవి శ్రీమదాంధ్రసరస్వతీదేవి కమూల్యాభరణముఁ జేకూర్చినది.

తత్రాతస్య మెట్టిదో తెలుపుటకై పాలీపులాక న్యాయముగఁ గొన్నిపద్యములు దాహరింపఁ గడఁగువాడః—

“సీ. చిన్నారితేనవ్వుఁ జగురువెన్నెలవెలిఁ
దేలిందు నెవతె జేజేలపెద్ద
వాల్చుపుడూపులు వఱపి యేదేవి య
బ్రాసను మది హఠాహఠి యొనర్చుఁ
గంతనాదము వీణఁ గలిపి మ్రోయింది యే
యమ ధాతవేదపాతము మరల్చు
వెలిపట్టచీరయంచులు జాఱఁ దెలిదమ్మిఁ
గొలుపుండి వలపించు నలువ నెవతె
అట్టి వాగ్దేవి నావాక్కునందు నిలిది
పాలుపుమీఱంగఁ బదములఁ బ్రోగుఁజేసి
యర్థసంసిద్ధిఁ జక్కఁగా ననువు పఱచి
శుభము లొనరింప భక్తిమై స్తుతీయొనర్తు.

ఉ. మారుతనందనాయ, సురమానితభీనుపరాక్రమాయ, సంసారపరాజ్ఞుభాయ, బహుళావ్రుద్ధివేకవిచక్షణాయ, గంభీరగుణాకరాయ, వృద్ధివీతనయాసుఖయోగదాయ, శ్రీతారకరామనామ ఘనతత్త్వవిదే భవతే నమోనమః.

కవయిత్రి యట్టిహృద్యములగుపద్యములతో శ్రీహరి కవి దేవతాగురుస్తోత్రము గావించి, నిజభర్తను భక్తితో సంస్మరించి, యథావిధిగ వ్యవ్యంతుములు విరచించి కథాప్రారంభ మొనరించెను. కృతిభర్త శ్రీమహిళాప్రియభర్తయే. కథాశములు సర్వజనవిదితములే. పూర్వకావ్యములం దున్నట్లే సందర్భానుసారముగ ధర్మబోధ మొనర్పఁబడినది.

నవనాగరకత మూర్తిభవించినట్లు విజృంభించి నిడాకులచట్టమునకై హోరాహారిగఁ బోరాడు నాంగమానసపుత్రపుక్తులకు అట్టిసనాతనధర్మోపదేశము రుచింపదేమో? “అదతనుక దనియింప మమ్ము స్మరింపిందన బ్రహ్మకేసఁ దరమే యిదిపెద్దలెఱుంగకుండురే” అను కవీశ్వరో

క్రియే సరస్వతీసతీతిలకమానకును ధైర్యోత్సాహసంధాయకము కాక పోదు. అయోధ్యాకాండమున సీతాలక్ష్మణభరతా ల రామభక్తివెల్లడించు పద్యములు ప్రశంసనీయములు. మచ్చున కీక్రిందివి చాలు :—

మ. క్షణమాత్రమును ఛాయ వీడవిగతిక సర్వంబు నీవంచు నే
మ సారంగను నీకుపాదయుగముక మన్నించి నేవించుచుక
జననంబాదిగ నిన్నువీడి యెటుఁగఁ సాకేతరాజాగ్రణీ!
వినుమా! నీవెనువెలు నచ్చెద భవద్విశ్వాసపాత్రుండనై.

ఉ. రక్షస్త్రిక నాకొఱకు రాజ్యముఁగోరి, జగంబునవ్వ న్
దక్షువచేసె; నీకుఁ దగు భాయణి నే భరియింపనేర్తునే
నిక్తము నీవులేవి పురి నేఁ జవియెట్టులఁ జూడనేర్తు నే
నక్షట! కైకకుం గొడకనై జనియించితి నెంతిపాపినో!

ఆరణ్యకాండమున సీతారామనవవిహారాదివిశేషములు శకుఁ త దంకతుల యన్యోన్యాయరాగాదివైచిత్ర్యములు వర్ణింపఁబడిన విధములు రమణీయములై తనరుచున్నవి. మచ్చున కీపద్యరత్నము గనుఁడు:—

చ. వెలఁచిదొ! రాజకీర మదె వేయుఫలంబులఁ ద్రోయుచుకరుచుల్
గులికెను పండ్తోకండు ననుఁగుంజెలికియ్యుగ సంగ్రహించి, యా
చిలుకమీటారి న్నక్కుగఁజేసి విజేశ్వరునోటి కిచ్చెఁ బ
క్షుఁ యనురాగసూకదల సొంపు వదింపఁగఁ దీఱ దేరికొ.

రావణాపహృత యగునప్పుడు జనకసుత శోకానలసంతప్తమాన మానస యై రామనామస్మరణకురాయణ యై బాష్పపూరితలోచన యై యెట్లు విలపించెనో తెలుపునీక్రిందిపద్య మెట్టిహృదయమునైన ద్రవించుకేయదే:—

సీ. పూర్వజన్మంబున బుద్ధివిహీనతఁ
గావించిపట్టి నుష్కర్తృఫలమొ
కన్నతల్లిగ నన్నుఁ గడుభక్తి నెంచు నా
మఱఁదిని దిట్టినమాటఫలమొ
పెద్దలమాటలు పెడచెడినిం బెట్టి
వచ్చిన యామహాపాపఫలమొ

అసురాంగవావైభవాంబుదాశుగము శ్రీ

రామకోదండంబు రాక్షసేంద్ర

దశశిరఃకాలాహితార్యమంత్రంబు శ్రీ

రామకోదండంబు రాక్షసేంద్ర

ప్రలయసమయసముదూతభాసమాన

వాయుసఖసమరఘరామబాణములకుఁ

దప్పి ప్రాణంబు లిడ నిల్పఁదరమె నీకుఁ ?

గనవె ఖరదూషణాచులగతులు మున్ను.

ఉత్తరకాండముగూడఁ గొంతవిపులముగనే వ్రాయఁబడెనవచ్చు. కంకంటి పాపరాజకృష్ణోత్తరరామాయణమాధుర్య మిట్టి దట్టి దనియెట్టి వారు వర్ణింపఁజాలకట్టి దని నాగట్టి నెమ్మకము. ముఖ్యముగా నందలి సీతాలక్ష్మణసంభాషణములము కరుణారసపూరితమై నిరుపమశైలి వలరారుచుండు. ఈరామాయణములోని ఉత్తరకాండపద్యములు పెక్కులు పాపరాజకవిభోరణిలో నొప్పుచు హృదయములై యున్నవి, మచ్చున కీరాడుపద్యరత్నమాలను గనుఁడు:—

గీ. తల్లి ! సాధ్వీకుతల్లి ! నీధవునిఁ బాపి

యడవివాల్సేయ వచ్చిన యధమజనుఁడఁ

గతివదిత్తుఁడ నేనెట్టి కార్యమైనఁ

జేయఁగలనంచు నెంచియే చెప్పెనేమి !

క. తెల్లనివన్నియుఁ బాలని

నల్లనివియుఁ నీరమనుచు నమ్మెడి మాయీ

తల్లి వెతఁడిర్చి నానుడి

కల్లగఁ జేయకయ ప్రావగదె భూదేవి !

ఈసరస్వతీరామాయణమును గూర్చి యెఁజేని వ్రాయఁదగియున్నను, వ్యాసవిస్తరభీతిచే నింక విరమింపవలసినవాడ నైతి. ఉభయభాషాప్రావీణ్యము గడించి, రసవత్తరకవిత్వము చెప్ప నేర్చి, పాతివ్రత్యాదిగుణరత్నములచే మించి, వినిర్మలశోభనము గాంచి యాంధ్రమాత కనుంగువిడ్డ

యని పించుకొన్న సరస్వతీదేవి ధన్యురాలు. ఈవయి త్రియింతకుముందు
 సరస్వతీశతకాత్మోపదేశాది గ్రంథరాజములు రచించినట్లు. అనవద్యమ
 గు విద్య- విద్యకుఁ దగినకవిత- కవితకుఁ దగిన గ్రంథరచన- అన్నిటిని
 మించినగుణసంపద ! పురాకృతసుకృతపరిపాకవిశేషముచేఁ గాక యట్టి
 భాగ్య మెవరు పొందగలరు ? ఈమెరు గన్నతల్లిదండ్రుల పుణ్యవిశేష
 ముగ్ధియచు, అర్థాగిఁ జేసికొన్న పురుషవరేణ్య నభివందియచు, నిద్యా
 వతి నొనర్చిన గురుపుంగవు సన్నుతించుచు, నిట్టివిదమీయలులకు సర్వ
 విధములఁ బ్రోత్సాహము గలిగింపుఁ డని సకలాంధ్రజనమునకు విన్నవిం
 చుచు, నీసరస్వతీదేవి సమస్తసాభాగ్యములతోఁ జిరకాలము వర్ధిలున
 టనుగ్రహింపుముతండ్రియని శ్రీరామచంద్రమూర్తినిఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడ.
 సీ. భోజరాజను ద్రోసిరాజను లోకబాం

ధవుకృపామహిమ నుద్భవముఁజెంది

కుండితమండలీమండనం బైనరా

మయ్యచే నక్షరాభ్యాస మొంది

వాణీఃటాక్షసంప్రాప్తులై క్రాలు స

త్తేపుఁచే విద్యాధికతను జెంది

వాఙ్మయోద్ధారణబద్ధకంఠులైన

ఘనులచే దివ్యభూషణము లొంది

ఇరువదైదేండ్రస్తాయాన నెసఁగుచున్న

అంద్రవర్షద్రుణి వృద్ధుఁడైన జయపు

రేండుసైతము తా వలపించె నార !

యెవరి ధన్యత హెచ్చొ నదింపఁ దరమె ?

చ. ప్రవిమలకీర్తిసంపద విరాజలు నీకరిషత్తు కాంచనో

త్సవమును గూడ మేము కవచాలెననట్లు లనుగ్రహింపవే

కవిబుధగాయకార్థిజనకల్పమహిజములైన సూర్యభూ

ధవునకు విక్రమేంద్రునకుఁ దద్దయు భద్రములెప్పు నీయవే

భువి జనులెల్లరుక సుకముఁబొందగఁజేయవె లోకరక్షకా ?

ఆంధ్రవాఙ్మయము - కరుణారసము.

—సాగి వేంకటవరసింహముగారు, ఎం. ఏ., రాజమహేంద్రవరము—

ఆంధ్రవాఙ్మయమునందలి కరుణారసపు పట్టులను బేర్పొని వానిని సవిమర్శముగాఁ దిలకించి, వాఙ్మయసక్రమాభివృద్ధి కనువగు మార్గముల ను సూచించుటయే యీ వ్యాసముయొక్క ప్రధానోద్దేశము. ఇందులకు ముందుగాఁ గరుణారసమును గూర్చిన సంస్కృతాలంకారికుల యభిప్రాయములును సంస్కృతకావ్యనాటకాదులయూ దున్న కరుణారసలక్ష్యములును దెలిసికొనుట యావశ్యకము.

“ఇష్టవాశా దనిష్టాప్తేః కరుణాభ్యా రసోద్భవేత్” (సాహిత్యదర్పణము)

“ఇష్టజఃవియోగాదినాత్తచి దుఃఖాతిభూమిః శోకః

‘ఆదిగ్రహణా దనిష్టప్రాప్తి ర్మహ్యతే’ వ్యాఖ్య - (వ్రతాపరుద్రీయము)

“కరుణస్య బంధువాశాదయః ఆలంబనాని, తత్సంబంధి గృహతుర గాధరణదర్శనాదయః తక్తాత్ర కణాదయశ్చ ఉద్దివకాః, గాత్రక్షేప అస్మ పాతాదయోఽనుభావా, గ్లాని క్షయ మోహ విషాద చింత బౌత్సుక్య దీనతా జడతాదయో వ్యభిచారిణశ్చ” (రసగంగాధరము)

నవరసములలో మూడవదగు కరుణారసము, ఇష్టవాశమువలనను అనిష్టాప్తివలనను సుభవించును. దీనికి స్థాయిభావము శోకము. బంధువాశప్రభృతు లాలంబనము. వస్తుసంబంధి గృహతురగాధరణదర్శనాదులుద్దివకములు. గాత్రక్షేప అస్మపాతాదు లనుభావములు. గ్లాని, క్షయ, మోహము, విషాదము, చింత, బౌత్సుక్యము, దీనత, జడత మొదలగు నవి వ్యభిచారిభావములు. కరుణా కౌత్యవలన జనించును. హాస్యము దీనికి విరోధి. దశమస్తంభానంతరములో నివరణగు మరణము కరుణకు హేతువగును. పునఃప్రాప్త్యశే లేని కరుణమును గేవలకరుణ మందును. రఘువంశమునందు భార్యమరణమునకై యజనుహారా నిలపించుట యిందులకు దాహరణముగా గ్రహింపవచ్చును. ఇట్లుండ మరణించినను మరల బ్ర

దుకఁగలఁ దనియు నెప్పుటికో సమావేశము కలుగఁగల దనియు విశ్వాసమున్నచోటఁ గరుణవిప్రలాభము రస మని యందురు. ఇట్టిసితికి కాదంబరిలోని మహా శ్వేతవృత్తాంత ముదాహరణము; మఱియు, కుమారసంభవములోని రతీవిలాపముగూడ నీతెగఁకుఁ జేసిన దగును. ఇతఁ బ్రాప్త్యాశయున్నట్లు నిశ్చయముగఁ దెలిసినచోటుల వియోగమునందు రసము విప్రలాభశృంగారమే గాని కరుణము గాదు. మేఘసందేశమునందలి యక్షదంపతులస్థితి యిట్టిది. కావ్యప్రబుధానులయందలి వియోగములు ప్రాయశఃముగా నిట్టివే యగుచున్నవి.

ఇతఁ కావ్యనాటకాదలయందఁ బ్రదర్శితమై సహృదయులచే ననుభవింపఁబడు దుఃఖము లొకేకఃఖమువఁటిది కావనియు, నది కేవలసందస్వరూప మనియు నందువలననే ప్రేక్షకులు తలచు దానినభిలషించుచుండు రనియు సంస్కృతాలంకారికులు రుజువుచేసి యున్నారు. హరిశ్చంద్రాది పాత్రల స్థితిలోఁ బ్రేక్షకులు తాదాన్యముఁ జెంది విగభితవేద్యాంతరత్వమువలన యనిర్వచనీయసుఖము ననుభవించుట లోకప్రసిద్ధమేగదా !

ఇట్టికరుణరసము కావ్యములయందుంగముగా నుండవలయునే గాని యంగిగా నుండరా దనువిచారము గలదు. నాటకములలో శృంగారవీరములలో నన్యతరము మాత్రము అంగి కావలయు ననియుఁ దదితరములు కారాదని చెప్పుటవలన నిట కరుణయు నిషిద్ధములలోఁబడినది. ఇట్లు కరుణ నిషిద్ధమై యంగిగా సంస్కృతవాఙ్మయమున నెచ్చటను తద్రూపమునఁ గానరాకున్నది. అంగముగా మాత్రము పెక్కుచోట్ల మన గదిగోచరించుచున్నది. కరుణరసపూరితమైన యుత్తరరామచరితము వీరరసప్రధాన మైన దని సంస్కృతపండితులు సాధింపఁజూచుట ఖరదిత మైన విషయమే. మోక్షమను మంగళము ప్రధానాశయముగాఁ బ్రవర్తించు హిందవకావీ పతంజలి నుడివినట్లు.

‘మంగళాదీని మంగళమధ్యాని మంగళాంతాని కావ్యాని ప్రథంతే’

అను వాక్యమును బరచడిగాఁ జెట్టికొని సర్వత్ర సంచరింతు రనుట యతిశయోక్తి గాదు. సాధ్యమైనంతవఱకు దుఃఖమును నిషేధిం

పవలయు ననియు 'ధర్మమేవ జయతి' యని నిరూపింపవలయు ననియుఁ గర్తసిద్ధాంతమును బ్రతిపాదించవలయు ననియుఁ బాటుపడుభారతీయులు, సంస్కృతాలంకారికుల శాసనమునకు విరుద్ధముగా నెట్లు నడువఁగలరు.

మనపూర్వులు నాటకములలోఁ గరుణారసమునకుఁ బ్రాధాన్యమును నిరాకరించుటకు మఱియొక కారణము గలను. కరుణారసమునకు నాటకావయవములతో సమన్వయము పొసఁగదు. "యత్నము శోకము నకా? ఫలప్రాప్తి దుఃఖమా? ఏమి బాగుగ నున్నది?" అను నిట్టివ్యాఖ్యానముల కవకాశము గలుగును. ఈవిధముగా నాలంకారికులయభిప్రాయములను జూచినను సంస్కృతాధికారములను బరిశీలించినను గరుణారసమునకుఁ బ్రాధాన్య మెచ్చటను గోచరించుటలేదు.

కరుణ ప్రాప్త్యాశ లేనివియోగమవలనఁ బుట్టినదిగదా. అట్టికరుణ ప్రియాప్రియుల యెడఁబాటు వలన మాత్రమే కలుగ నక్కఱలేదు. ఎట్టి బంధుమిత్రులైన మరణించినచో దుఃఖము తప్పక కలుగును. మానవజీవితము ప్రారంభమునుండి తుదివఱకును గరుణారసపూరితముగ నే యున్నది. మానవులలో దుఃఖవిచిత్రములసౌఖ్య సుఖభోగులసంఖ్యకంటె విస్తారముగ నున్నది. సుఖభోగులును, అనుభవించు సుఖములకంటె దుఃఖములనే యెక్కువగ ననుభవించును. మఱియు సుఖభోగ మొత్త యనుభవించినను మనస్సున నాటను. ఆనమయమున కాలము క్షణముగఁ గడచిపోవును. కాని దుఃఖము కొంచెమైనను గాఢముగ నాటుకొని యనంతముగ కాలమును దీర్ఘము చేయుదు మటవరాని దగును. కాబట్టి మనజీవితములోను, జీవితావస్థ కుకృతి యగు నాట్యములోను మిగిలినరసము లన్నిటి కంటెఁ గరుణకే యెక్కు డవకాశము గలదు. ఆంగ్లనాటకములను జూచుచున్న నవీనులయందీ ప్రైజ్మిస్కెయభిప్రాయము ప్రబలముగ నున్నది.

ఇక సాధారణరీతిని లోకమునందు దుఃఖమునకుఁ గారణముల విచారించెము. దుష్టుల క్రౌర్యమువలన సజ్జనుల కాపదలు ఘటిల్లును. దుష్టులు స్వార్థపరులై వేఱుకారణము లేకయే శత్రుభావమును బూనుట లోక ప్రసిద్ధమే. రావణాదు లిందులకుఁ దార్హణ్యము. ఆంగ్లనాటకము

గు 'ఒకెలో' లోని 'అయ్యా' గూడ నిర్దిష్టాత్మకము. ఒకెలో అతని భార్య 'జెస్సెమోనా' వీరిరువురును సుఖులై యుండుటను 'అయ్యా' సహింపలే దయ్యెను. అతని జ్యేష్ఠమునకుఁ దగిన కారణములే లేవు. కారణాన్వేషణమున నతఁడు కొంతకాలము గడపి తుదకుఁ గారణమున్నను లేకున్నను వారిరువురి నెడఁబాపి యుభయులమరణమునకుఁ గారకుఁ దయ్యెను. విశుద్ధచరిత్ర యగు జెస్సెమోనాకు కళంకము వాపాదించి యాకళంకమును గృత్రిమముగా ఋజువుచేయుటచే నాతఁ డింతపని నెఱవేర్చుకొనఁ గలిగెను. ఇతని క్రూర్యము పులికిపలెను పాముకిపలెను సహజమని విమర్శకులు నుడివియున్నారు. కరుణకు మఱియొక కారణము నజ్ఞనులలోపము. అతిదయ, అత్యేవార్థ్యము, తొందరపాటు, అతివిశ్వాసము, అలసత మొదలగునవి దుర్గుణములు కాకపోయినను, అపాయ హేతువులై, ఒక్కొక్కమాటు వాయకునిప్రాణములఁ దీయును. ఈలోపముల వాధారము చేసికొని దుష్టులు తమ తుత్తములను నెఱవేర్చుకొందురు. శైకపై నతిమోహముగల దశరథుఁడు ముం దాలోదింపక వరములిచ్చి యావరములను నెఱవేర్చుటలో జిక్కు లఁబడిమరణించెను. ద్యూతవ్యసనమునఁ జక్కి నలుఁడు రాజ్యముఁ బొందెను. ఇట్లే పేక్కియరు సృష్టించిన 'లియరు' గూడ దఃఖనిమగ్నుడై మరణించెను. పూర్వోక్తములుగాక కేవల వైవిధిక కారణములవలనఁ గూడ దఃఖము గలుగును. తుపానులు, జలప్రళయములు, మౌఘములు, భూకంపములు, పిడుగు పాటులు మొదలగునవి సౌఖ్యమరణములను వ్యక్తిమరణములను ఘటించును. ఇది ప్రారబ్ధక్రమనక మతేమనఁగలము. యుద్ధములవలనఁ గొందఱు చతురు; అంటువ్యాధులు కొందఱు గబళించును. ఇట్టివి మరణములకుఁ గారణములై బంధుమిత్రాదుల నఖండనుఃఖమున నుంచివేయును. ఇందుండికరుణపూరితగాధలు రచింపఁ గావలసినంత విషయములభించును. పైఁ జెప్పినవిషయము లన్నియు లోకమునందలి దఃఖపువృత్తులు. వాని ననుభవించువారు లౌకికరసానుభూతి పండుదురు. ఇట్టి లౌకికరసానుభూతి యనుభవితలకే గాని సహృదయు లగుప్రేక్షకుల కెంతమాత్రము లభింప

దు. నాట్యములో నన్ననో తదనుభవము తదస్మదర్శనము చేయునటుల కుండద. సహృదయులగు ప్రేక్షకులకుమాత్రమే యట్టిరసానుభవము గలుగును. అలాగే రసము కరుణ యైనను రసత్వసంజ్ఞను తెంది యానందమునే యొసంగును. కరుణరసభూయిష్ఠము లగు గ్రాథములును నాటకములును బహిరలకును భేక్షకులకును లౌకికదూఃఖమును గలిగించు నేని వా రికి నెన్నడు నట్టి గ్రాథములఁ బఠింపరు. అట్టి నాటకములను జూడరు. అట్టి గ్రాథములను నాటకములను బలుసారు లనుభవించవలయు ననుచిచ్చ లోకమున సహృదయులలో మనము చూచుచున్నారము. కావున నట్టివి యానంద ప్రదము లనియు దూఃఖదములు కాననియు విని శ్చిత మైనది.

ఇక మానవహృదయముపై కరుణప్రభావమును గూర్చి కొంచెము విచారించెము. శోకము హృదయము ను ద్రేకింపఁజేయుటలో నగ్రస్థానము వహించును. శోక ఫలముగ, భక్తురు భక్తులైరి. పలువురు కవులైరి. అసంఖ్యాకులు దుఃఖములు సజ్జవలైరి. భావపరిణామమునకును ఉత్కృష్ట భావావిర్భావమునకుఁ జాలినంతి యుద్రేకమును గరుణ కలిగింపఁగలదని మనము వాల్మీకిచరిత్రము ననుసరించి గ్రహింపఁగలము. ఆదికావ్య మగు రామాయణ మాదికవియగు వాల్మీకిచే రచింపఁబడుటకు బీజ మిదియే. క్రాంచద్వంద్యము రాగాతిరేకమున సుఖించుచుంకగా నం దొకదానిని నిషాదఁడు సంహరించెను. అదృశ్యమును జూచి వాల్మీకి శోకపూరితహృదయఁ డయ్యెను. అతనిహృదయమునుండి బయలుదేరిన శోకము శోకరూపమునంది తదనంతర రామాయణగచనమునకు బీజస్థాయమైనది. అవిచ్ఛిన్న భక్తి కథిలపించు భక్తులు నిరంతరము దూఃఖమునే కోరుచుండురు. రామాయణమునందువలె గాకపోయినను భారతమునందుఁ గూడ దూఃఖపూరితగాదలు పెక్కులు గలవు. ఈరామాయణ భారతము లాంధ్రీకృతములై మనవాఙ్మయమునఁ గరుణాబీజాకోప మొనర్చినవి. భవభూతి సప్తమకాండగాథను సంస్కృతనాటకరూపమునను, కంకంటి పాపరాజు, అంధకావ్యరూపమునను వెలయించి వన్నె కెక్కిరి. భారతమున స్త్రీ

పర్యమునందలి శోకము సుప్రసిద్ధము. సంస్కృతకావ్యములలో రఘు
వంశములోని యజ్జవిలాపము, కుమారసంభవమునందలి రతివిలాపము,
కాదంబరియందలి పూడరీకమరణము తెలుగుకావ్యములలో బసవ
పురాణమునందలి భక్తులకథలు కల్పాటివీరచరిత్రము మొక లగునవి,
శోకమును గలిగించి తన్మయత్వమును బ్రపాదించు ననుటలో నెంతమా
త్రమును సందియములేక.

వాటకము గాని కావ్యము గాని దుఃఖాంతము కావచ్చునా?
కారాదా? అనుచర్చ విచ్చట విచారించవలసిన యావశ్యక మున్నది.
సుఖాంతముగనే యుండవలయు నని వాదించువారు కొన్ని కారణములను
జెప్పుదురు. ఈవక్షుకు ప్రాచీనభారతీయవక్షుము. దుఃఖాంతముగ నుండ
వచ్చుననుటయే గాక దుఃఖాంతములయొద్దెక్కువ స్వారస్య మున్నదని
నవీనులు పాశ్చాత్యవాటకసంప్రదాయాభిమానులు వాదించుదురు. ఇందొ
క్కొక్క వక్షమును గ్రహించి వారికారణములను సాగ్రహింతురు.

“మంగళాదీని మంగళమధ్యాని మంగళాంతాని కావ్యాని
ప్రథంతే” అని మహాభాష్యకారుడు నుడువుట తక్కువసంప్రదాయ
మును స్ఫురింపజేయుచున్నది. తదనంతరము సంస్కృతకవులును దాని
వెనుక వాంధ్రకవులును పూర్వలశాసనముల ననుసరించి కావ్యములను
మంగళాంతములరుగ నొనర్చిరి. మనస్సున కానందమునే గాని దుఃఖ
మును గలిగించుగూడ దనియు దుఃఖము తాత్కాలికముగ పచ్చినను
సుఖప్రాప్త్యాశ యున్నయెడల సంతృప్తి యుండ దనియు వీరియభిప్రాయ
ము. మతియు లోకసహజముగ సజ్జనులు దుఃఖాంతజీవనమై నచో తద
నుగుణముగ దుష్టులు జయించినచో బ్రజకు సత్త్వవర్తనమునకు నిరు
త్సాహము గలుగు ననియు దుష్ప్రవర్తనమునకుఁ బోత్సాహము గలుగు
ననియు వారు వాదించుదురు. ‘దర్శయేవ జయతి’ అనుదాని స్థాపించుటకు
వారు దుఃఖాంతములను బూర్ణముగ నిషేధించిరి.

సంస్కృతశాసనములను నిషేధించుటలో బద్ధకంఠులైన బౌద్ధు
లును శైవులును మిథ్యముగా పైవాదములను తిరస్కరించి విషాదాం

తగాథలను రచించిరి. లోకమునకై ప్రాణమును ద్యజించినవారును భక్తికై సర్వమును ద్యజించినవారును వారి కాదగ్గపురుషులు. అట్టివారల గాథలు విషాదాంతములు గాకుండునా? ఆంగ్లనాటకములందును ప్రాచీనగ్రీకునాటకములందును విషాదాంతనాటకము లగ్రస్థానము నలంకరించినవి. అవస్థానుకృతి నాట్యముగదా, లోకసహజ మగుదుఃఖావస్థ నేల ప్రదర్శించరాదు? అని వారు ప్రశ్నింతురు. సుఖముకంటె దుఃఖమువకే హృదయక్షాళనసామర్థ్యము విశేషముగఁ గల దని వారివిశ్వాసము. ఇట్టియభిప్రాయములను, ఆంధ్రకండితులుగూడఁ గొందఁ జూపిరించుచున్నారు. ఒకవ్యక్తియందలి భావసామర్థ్యము, పెక్కురువ్యక్తులలోఁ బరస్పరసంఘర్షణము, దురదృష్టసంఘటనములు లభించినప్పుడు విషాదాంతవృత్తములు జరుగును. మానవహృదయతంత్రులను మ్రోగించుట కీవృత్తాంతములకున్న ప్రభావ మితరములకు లేకు. 'కన్నీరుగత' పీఠికలో బ్రా. వజ్ర ల చిన సీతారామశాస్త్రిగారి క్రిందివిధముగా నుడివిరి.

“దుఃఖచర్యవసాయి కావ్యము ల్పూర్వవృత్తరము లన్నవిషయములు పాశ్చాత్యమహాకవులకే గాక ప్రాచ్యమహాకవులకు సహితము సమ్యతమచుటకు భారతరామాయణాదిమహాగ్రంథముల సందర్భమే ప్రబలనిదర్శన మనవచ్చును. కరుణారసముచూలమున సుత్తమసీతులను సభ్యుల మనముల నెలకొల్పుటలో దుఃఖచర్యవసాయి కావ్యముల కున్నతక్కి సుఖచర్యవసాయి కావ్యములకు లేదనుట సాహసానికి కానేరదు”

ఆంధ్రమునందుఁ బ్రథమవిషాదాంతనాటకమును వ్రాసిన శ్రీబల్లారి ధర్మవరము కృష్ణమాచార్యులవారు తమవిషాదసారంగధరపీఠికలో విషాదాంతకథల యశాదితిని గూర్చి సర్వోత్కమముగఁ బ్రసంగించుచున్నారు. “దుర్మీతిని బ్రకటింపవచ్చునా?” అనునగతముపై వారియభిప్రాయ మిది.

“దుర్మీతి నించుకైనఁ బ్రకటింపకున్న నీతికిఁ గాంతి గలుగదు. రావణుని దుర్మీతి లేకున్న శ్రీరామున కంతకీర్తి గలుగునా? దుర్యోధనుని దుర్మీతి లేకున్నఁ బాండవుల కంతటిఖ్యాతి గలిగియుండునా? కావున నీతి కుమర్పదలెన్న దుర్మీతి నించుక ప్రకటించుట తరచు నని వారు

విషయవిజ్ఞాపనము. దుచితేదములు సభిప్రాయభేదములు నున్న నుండుఁ గాక, విశ్వామిత్రునకుఁ గ్రోధమే లేక యతఁడు వసిష్ఠునితోఁ గయ్య మా డకుండెనా పారిశ్చంద్రుని సత్యవాక్పరిపాలనమును బరీక్షించు టెట్లు?"

‘సత్పురుషులకు దుఃఖము వచ్చునా?’

సత్పురుషుల కెందుఁగాని ప్రాయశముగా బాధలు వచ్చుటయే కనుచున్నాము. అదిగాక లోకమున జరుగువిషయములలో నెన్నియో పొరపాటులు గలవుగదా! సద్గుణములు గలవారల కెందఱో దుఃఖ ము కలుట చూడమా! వాని కన్నిటికిని గారణము చెప్పట సాధ్య మా?" విషాదాంతగాధల యాత్మస్వయమును గూర్చి విశేషముగ నెఱుఁ గఁ గోరువారు ‘బ్రాహ్మీ’ మొదలగు నాంగ్లవిమర్శకాగ్రేసరుల గ్రంథముల నుండి గ్రహింపవచ్చును.

కరుణ ప్రధానములైన గ్రంథములు లేకున్నను కరుణాసపుష్ టులు గలగ్రంథము లాంధ్రవాఙ్మయమునఁ దక్కువగా లేవు. ముందు, ప్రాచీనగ్రంథములలోఁ జూచెదము. శివపురాణములలో నిమ్మవ్వకథ, సిరి యాలునికథ మొదలగునవి శోకముతో హృదయమును నింపివేయును. పాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణము, పిడుపర్తి సోమనాథుని చెన్న బసవపురాణము నిందుల కుదాహరణములు. ఇక భారతమునందలి మ హాభారతముచే మృతపీఠులకు సఁబంధించిన మాతృదారాస్వస్థదుహిత్రాసులదుఃఖము స్త్రీకర్షయములో వెల్లివిరియుచున్నది. శల్యకర్షయములోని మర్యోధనుని దుఃస్థితికి కంటఁ దడిపెట్టనివా రుండరు.

క. మదమడఁగి యొక్క ముందును

గదచేకొని రాజరాజ కాల్నడ నెటఁబో

మదిఁదలఁచి తొలఁగె నొకొ యా

కద లిట్టివి గలవె మనుజుకతులకు నెదఁగ.

సీ. ఏకాదశాక్షహిణిఁగూడె పెంపునఁ

బొంపిరిపోవు నవ్వుదమితేడు

పెదక నొక్కరుఁడును జనలేక యేకాకి యైపోయె... శోక... కష్ట చిత్తుఁ

దయ్య దైవ మెవ్వరి నెట్లుచేయఁ గాల దేవిరావృగలదు".

ఇందు దుర్యోధనుని దుష్ఠితి చక్క వర్ణనమైనది. ఇట్లే ధృతరాష్ట్రుఁ డాశ్రమవాసమున కరుగుకాలమున హస్తినాపుర మంతయు శోకపూరితమై యుండెను.

“కుంతిమొదలైన కౌరవ, కాంతాజనులెల్ల నెవ్వగలఁ బొగులుచుఁ బత్నీతంబుల శాష్పనలిల, సంతానము లురులఁ దోన చనుదేరంగఁ.

అజననతీ చనుచుండె—

పాండవాగ్రజఁ డక్కురుభర్తవలను
శోకిలీనుఁడై తప్పక చూచియేడ్చి
హామహారాజమఖ్య యెందరిగె దనుచు

నొడలు గంపింపఁ జదికిలఁబడియె నధిప.

నరుఁ డనునయించె వెన న

న్నరవతి నెత్తుచును దాను ననయము వనటం

బురపురఃపూర్వం గురుభూ

వర యద్దెసతెఱుగు రాదు వాక్రువ్వంగఁ.

రామాయణము నందలి సీతాపరిత్యాగఘట్టము రాలిగుండెగల వారినైనను గరఁగింపకుండువా? ఆంధ్రమున కంకంటి పాపరాజుచేనయ్య డి మిక్కిలి మెలుఁగునందినది. చూడుఁడు పరిత్యక్తయగుసీతవాక్యములు:-

కటకట లక్ష్మణా పిశుగుకంటెను బెట్టిదమైన మాట నేఁ

డిటు విని యూడియుఁ బగుల దింతలు నింతలు గారు గుండె యె

ప్పటివలె నున్న దీకటికభావముతో నసుపుల్ భరించి యి

య్యటవినె యింక నేవలన నాపద లొందఁగ నున్నదాననో!

నాదు మే

నున్నది చెంత గంగమడుగున్నది యైనటులయ్యెడుం దుడిగఁ.

సీత భూగర్భమునఁ బ్రవేశించు ఘట్టముగూడ నిట్టిదే.

శ్రీమద్భాగవతమున కావ్యదృష్టికంటె వేదాంతదృష్టి విస్తారము.

అందుఁ జచ్చినవారికై గాని బ్రదికియున్నవారికై గాని యెవ్వరును విలపింప కా తగుట దృఢముగా బోధింపఁబడుచున్నది. అయినను గర్హణసభా

రితేఘట్టములు కేవలము లేకపోలేదు. ఒక్కయుదాహరణము—చిత్ర కేతూ
పాఖ్యానమున బాలకునిమరణమును జూచి—

దాసి—పుడను నిట్టకనిల్వచుబడి పొవ్వుచుంగు దీనయై
యడకు వేమియు లేనివాళ్ళు నాపురంచు విలాపము
దెడలు దోప భృశాతురోన్నతి నేడ్చినా విని భీతితో
గడుపు బిట్టవియంగ భూపతికాంత గ్రక్కున నేగుచున్.
ఆ కొడుకుజూచి తల్లి యడలజొచ్చె—

తండ్రి—బాలుని మీదన్

వ్రాలి యోపుత్ర నీవార్త దంభోలియై
కూలగా నేమికికొల్చి నన్నేటికిన్
జాలినొందించె నాబాడ యింకెట్టిదో
తూలు మీతల్లికిన్ దుఃఖ మెట్లాఱునో.

ఇక స్వతంత్ర ప్రబంధములసంగతి విచారితము. ప్రబంధ మన్నఁ
బెండ్లితో ముగించుటయే గదా. అందు విప్రలంభశృంగారము విస్తార
ముగ నుండును. కేవలకరుణ కవకాశమే లేదు. విరహవస్థను వర్ణించుట
మితిమీరి యది విరస మగునే గాని హృదయమును విశేషము చలిం
పఁజేయును. మన్తధర్మాషణము తత్పరివారదూషణము శేషలకాకరము.
శ్రీనాథుడును ముఖ్యముగా సూరనయు నాచిత్యమునకై పాటుపడిన
వా రయ్యుఁ బ్రబంధశృంఖలలను ద్రెంపలేరైరి.

కుల్పాటివీరచరిత్ర మాంధ్రవాఙ్మయహారమునఁ దలమానికము
వంటిది. అది మహాభారతమువలె వీరరసప్రధానమై తుదకుఁ గరుణారస
భూయిష్టమగును. ఇందు బ్రహ్మనాయకుని శృష్టానివంటివాఁడు; అతనిప
క్షము పొడవపక్షమువంటిది. నాయకురాలిపక్షము కొరవపక్షము, కా
ర్యమపూడి కురుక్షేత్రము. రాజ్యమునకై జరిగిన యుద్ధము మహాభార
తయుద్ధసదృశ మైనది. బ్రహ్మనాయని కొడుకగు బాలచంద్రుని మరణ
ముకంటె శోకాకర మగుద్విశ్వము మఱియొకటి లేదు. యుద్ధమునకు
ముందే యనపోతు మరణము శోచ్య మైనది. అనపోతు బ్రహ్మణయువ

కుడు. బాలచంద్రునిసఖుడు. అతడు, బ్రాహ్మణుడుగావున యుద్ధమునకు రావద్దని బాలచంద్రుఁ డానవెట్టెను. ఆయానఁ జూచి యుద్ధము చేయ నోచనండుకు అనపోతు డుఁఖించి యాత్మహత్య గావించుకొనెను. రక్త సిక్తమైన యాతనిజంఁదెమును చూడచి యనునామె బాలచంద్రునకుఁ జేర్చెను. దానిని జూచి బాలుఁడు కానున్న సంధి విభగ్నము చేసి యుద్ధమున కుఱికినను. బాలచంద్రుని యుద్ధమును మరణమును రైతులు శోకసమయములయందు వుంబరవాండ్రు చే బాడించుకొని విందురు. అట్టి బాలుఁడు గతించినను బ్రహ్మనాయని యోర్పురు గమనించి తమదుఃఖ మునుఁగూడ నట్లే సహించుట నేర్పకొందురు.

అనపోతుమరణమును గూర్చి తల్లిదండ్రుల దుఃఖమును మాత్ర ముదాహరించెదను.

“తద్గతిఁ దెల్పిరి తల్లిదండ్రులకు

విని మూర్ఛకొందిరి వేగమెవారు

కొంతపేపటికి ని గొంచెము తెలిసి

కుండుచుఁ జరుదెంచి కొడుకుపై వ్రాలి

తొమ్ము గ్రుద్దికొనుచు తోలుచుఁ బడుచుఁ

దనయుఁడా ! మాపుణ్యదశ యిట్టలాదు

మాయ చావయ్యెను మాముద్దుకొడుక

ఇచ్చోట నుండనా మృత్యువు నీకు”

నాటకము:—ఆంధ్రవాఙ్మయమున సౌ స్థైర్యతాంగములపక్లివి నాటకయాప మిటీవల జనించినదే. పూర్వకాలమున వీధినాటకములే యుండినవి. అవి విశేషముగఁ గవిపండితాదరమును బొందలేదు. ఆంధ్రనాటకపితామహులు బల్లారి ధర్మవరము కృష్ణమాచార్యులవారు గరుణరస ప్రధాన మగునాటకములను వ్రాముటలోఁ గూడ మార్గదర్శకులైరి. వారివిషాదసారంగధరనాటకమును, దత్తీయము నాంధ్రమునఁ గరుణరసమునకు నిధానములని చెప్పవచ్చును. అప్పటిపండితుల నెదుర్కొనుటకై వారు పీఠికలో గరుణరసమును గూర్చి యంతగా వాదించవలసివచ్చెను.

ఇప్పుడంతగా వాదించు నక్కటలేదు. విషాదాంతములైన “చంద్రహాస” (దుష్టబుద్ధి) “పరాకా” (విజయనగరసామ్రాజ్యపతనము) “బాబ్బిలి,” “పూర్ణిమ” “అనార్హతీ” వంటి పెక్కునాటకములను జవి యెఱిగిన ప్రజలును గవిపండితులును బూర్వమువలె దుఃఖాంతములను గూర్చి యంతగా నేవగించుకొనుట లేదు. మీఁదు మిక్కిలి యానాటకములఁ జూడఁ బరువు లేత్తి వచ్చుచున్నారు. ‘సోరాబు రుస్తుములు’, తెలుఁగు ‘జూలియన్ సీజర్’, ‘రాణాప్రతాప్’ మొదలగు భాషాంతరీకరణములుగూడఁ గరుణారసప్రాధాన్యవాదమునకు బలము విచ్చుచున్నవి. ప్రజల మనస్సు లాకర్షించుటయే ప్రధానకార్యముగాఁ గల సినిమాలలో శోకరస పూరిత ఘట్టములకుఁ గొదవ యుండునా ?

నవలలు:—నవలగూడ పాశ్చాత్యదేశములనుండి మనకు లభించినదే గావున నందును గరుణారసప్రధానము లగునవి పెక్కులున్నవి. అపరాధపరిశోధకనవలలు కరుణాను గల్గించుఘట్టములు గలవయ్యు భయమును, నశ్చుతమును గలిగించుటకే విశేషముగాఁ బాటుపడును.

ఖండకావ్యములు:—భావప్రాధాన్యమునకే పాటుపడు ఖండకావ్యములు పెక్కులు కరుణారసప్రధానముగ నున్నవి నేటికాలపు యువకవుల జీవితములు నిరుద్యోగాదిబాధలచే శోకసహితము లగుటచే వారు పెక్కుశోకగీతకలను విషాదగాధలను వ్రాయుఁగలుగుచున్నారు. “అనంత వంతుల” వారి సరోజిని (a tale of tears) కి చేరే “కన్నీరుకత” యైనది. రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారి కావ్యమొకటి ‘కష్టకమల’ “అస్తతర్పణము” “... .. విలాపము” వంటిపేరులకుఁ దక్కువలేదు. దుష్పూరి రామిరెడ్డిగారు, దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు మొదలగు కవులు కరుణారసము నొప్పించు బ్రతుక్కిందిరి. ఖండకావ్యములలో ముఖ్యముగా స్మృతికావ్యములు కరుణారసప్రధానములు. ‘సతీస్మృతులు’ ‘సుతస్మృతులు’ ‘దేశనాయక స్మృతులు’ మనకుఁ బెక్కులున్నవి. కాశీవ్యాసాచార్యుల వారి “శ్రీరామనిర్యాణము” చక్కని ‘సుతస్మృతి’ కావ్యము. వ॥ సు॥ రాయని ‘సతీస్మృతి’ ‘సుతస్మృతి’ యనుకావ్యములు ప్రసిద్ధములే. శ్రీ

చెల్లపిల్ల వేంకటకవిగారు రచించిన “దివాకరాస్తమయము” శ్రీ తిరుపతి కవిని గూర్చినయచ్చిత స్మృతికావ్యము. ఇట్టి కావ్యములను జదివి నప్పుడు నిజముగా మనహృదయము లశ్రుతార్థితములై కుశుద్ధము లగును.

ముగింపు:—కవిహృదయము నుడికింపఁగలది ప్రేక్షకులను బూర్ణముగ నాకర్షింపఁగలదియుఁ గరుణారస మ్మొకటియే. ప్రాచీనులు కరుణ ప్రధాన మగుకావ్యరచనమును నిషేధించినను “ఏకో రసః కరుణ ఏవ” యనఁగల కవులు లేకపోలేదు. ఆంధ్రవాఙ్మయమునఁ, గరుణ కాకర మగు పట్టలు భారతాద్విగ్రంథములయందు విరివిగ నున్నవి. ప్రబంధమాలయందుతగాఁ గరుణారసము లేకున్నను, ఇటీవలి వారు సాహిత్యసంప్రదాయములఁ బురస్కరించుకొని పెక్కునాటకములను, నవలలను, ఖండకావ్యములను గరుణారస ప్రధానములనుగఁ జేసియున్నారు. ఇప్పటికిని పూర్వాలంకారికులమతమునే యాధారముచేసికొని విషాదాంతముగఁ గథలను వ్రాయురా దనుట న్యాయము గాదు. నూత్న మన్నంతమార్తమున నుబ్రాచ్యము కా దన్నంతమార్తమునను గరుణారస ప్రధాన గాథ యందలి మాధుర్యము కొరవడదు.

“పురాణ మి త్యేవ న సాధు సర్వం

న చాపి సర్వం నవ మి త్యేవద్యమ్

సూతః కురీ త్యైవతర దృఙ్జంతే

మూఢః కుర ప్రత్యయ నేయబుద్ధిః”

ఇతోఽధికముగఁ గరుణారస ప్రధానకావ్యములు బయలుదేలి సహృదయుల కానందప్రదము లగుఁగాక !

గ్రంథ స్వీకారము.

(1) వాసవీవిలాసము.

ఇది పదియంకములనాటకము. విద్వాత్ సోపలై కృష్ణమూర్తికవి గారు రచించినది. కథ శ్రీకన్యకాపరమేశ్వరినిగూర్చినది. ఈకథకుఁ బూర్వపురాణము లనేకము లాధారములు. ఇప్పటికవులును బెక్కురు కావ్య నాటకాదులను రచియించిరి. వైశ్యులకుఁ గులదేవత యగునీదేవి చరిత్రము పెనుగొండ మొదలగుతావులం గలయాలయములచేఁ బ్రసిద్ధమైయున్నది. ఈనాటకములోఁ గవిగారు కథకుమూలము లేయేతావులనున్నవో తెలిపిరి. విష్ణువర్ధనుఁ డనురా తేవ్వఁడను విషయము దీనిలోఁ జప్పించఁబడినది. వలువురు వ్రాసినవిషయములు గొన్నియుక్తులతో ఖండింపఁబడినవి. కాని, యిప్పటి తేవ్వఁడికి విష్ణువర్ధనునిస్థితి సరిగాఁ జెలియరాలేదు. కల్పిత కథ లొకదానికొకటి యెట్లవుతును. కవిగారి యీనాటకముపైఁ బలువురు వండితు లభిప్రాయముల బాగుగ నిచ్చియున్నారు. కవిగారు “ఇతః పూర్వప్రకటితములైయుండు గ్రంథములనెల్ల నేకద్రవనమునకై వరికించి యుచితము పరిగ్రహించి యనుచితము వర్జియజేసితి” మని వ్రాసిరి. ఈ మాటలు బట్టియే యెవ్వఁకిఁ దోచినది హరి కుచిత మనుకొనుటయే గాని నిక్కమిది యని గ్రహించుట కిట్ట మని స్పష్టమైనది. నాటకములోని భాష పాత్రోచితముగా నున్నది. ఒక్కపద్యము చవిమాకుఁడు.

చ. గొనములప్రోవు దుష్టజరకుంజరసింహము దీనిసంచయ

వనఘనస్త్రైసానుతి యపారయశఃపరిపాలకుండు పా

వనచరితాత్మఁడు విమలవంశనిధానుఁడు భక్తియుక్తుఁడౌ

తనయునికంటె వైభవవితానము సౌఖ్యము వేరకల్గునే. పుట 15.

వెలదు. 1—4—0 కవిగారియొద్ద అనంతపురముజిల్లా కొక్తం
టిలో దొరకును.

(2) ఆంధ్రమేఘ ప్రతిసందేశము- కాళిదాసమహాకవికృత మేఘ సందేశము తరవాని— సంస్కృతమున మహాశూరపురమహారాజాస్థాన విద్వాంసులు శ్రీమండికల్ రామశాస్త్రిగారు రచించిరి. దానికిది బల్లారిమ్యునిసిపల్ హైస్కూలులో, ప్రధానాంధ్రోపాధ్యాయులు శ్రీరావాడ వేంకటరామశాస్త్రిగారి తెనుఁగు. మూలము రెండుసర్గలందు రెండాశ్వాసములైనవి. యక్షుఁడు మేఘునిచే వార్తపంపఁగా దానికి యక్షునిభార్య పంపిన ప్రతివార్తయే యిందలివిషయము. ఇందు యక్షదంపతులనామములు యక్షునియధికారము ఈ భేర్యోధశాపాదాలును వర్ణింపఁబడినవి. ఇటీవలి శ్రీశంకరరామానుజస్వామిరాజులు, విజయనగరమైసూరురాజులు, విద్యుద్దీపములు మున్నగువిషయములు వర్ణింపఁబడినవి. ఈ తెనుఁగుపుస్తకముపైఁ బలువురు ప్రసిద్ధపండితులు సదభిప్రాయములు నొసంగిరి. ఒకపద్యము మచ్చుచూడుఁడు.

చ. కుశలి భవత్ప్రియుం డనుచుఁ గూర్చి ముదంబు సుధాక్షరావళి
విశదముగాఁ బయోద ప్రియప్రేముడి నింపగువార్త దైవస
దృశగతి వీరుల న్నినిచి ప్రాణము నిల్పఁగ నచ్చి తివ్వడి
దృశమగు నిక్క మున్న దనుతీవ్రత యిందుక శక్త నెమ్మదికా. 1-5.

మూలశ్లోకము: —

చిత్తోదాఖ్యం జయతి నగరం తై ర్భూపైః పాల్యమానం
ఘోరే యుద్ధే వినిహతధవా విస్మతా వీరవత్సృః
క్షుద్రాదిభ్యో నిజకులభయే శంకమానాశ్చ యస్మిన్
పాతివ్రత్యప్రవణమతయో బృంద శోగ్నిం ప్రవిష్టాః.

శాస్త్రిగారియాంధ్రపద్యము.

ఉ పోడిమిరాజపుత్రవృక్షపుంగవపాలితమై చెలంగు చి
త్తోడపురం బవిధ వృక్షులు తొల్ల మృతింగన వీరవత్సృతా
చేడలు క్షుద్రశత్రువులఁ జేడ్చుకు శీల మటన్న భీతిచే
గూడి వతివ్రతాత్వసుతి గుంపుగఁ జచ్చుఁజొచ్చిరచ్చటకా. 2-25,
వెల దు. 0—10—0 కవిగారియొద్ద దొరకును.

(3) ఈక్రిందిపుస్తకములు-వ్యాసకుటీరమునుండి వెలువడిన యాంధ్ర సేవాప్రసూనములు:-

1. రామనామం—చిన్న నాటిక (వ్యావహారిక భాష) రు. ౦-౧-౦.
2. శ్రీవివేకానందస్వామివారియతిగీతములు—కూచి నరసింహము పంతులుగారిచే నాంధ్రీకృతము. రు. ౦-౧-౦.
3. దివ్యవాణి—(ఒకహరిజనునికథ) కూచినరసింహముపంతులుగారు అమృతబజారుపత్రికలోని యొకయాంగ్ల వ్యాసమునకుఁ దెనుఁగు.
4. రామనామం—ఇంగ్లీషు, ముద్దా విశ్వనాథముగారు.
5. ఆనందసామ్రాజ్యము—శ్రీరామతీర్థస్వామివారి యుపన్యాసము నకుఁ దెనుఁగు. ముద్దా విశ్వనాథముగారు. రు. ౦-౧-౦.
6. సౌధ్య—(ఆటమగులనేల) టాల్ స్టాయి విరచితమునకుఁ దెనుఁగు వచనము. రు. ౦-౬-౦.
7. శుభోదయము—సౌశీల్యనిర్మాణము దక్షమును సౌజన్యజేజకమునకు నిప్పటికాలపుకథ-వచనము. రు. ౦-౩-౦.
8. గ్రీసెల్లా—శ్రీరామతీర్థస్వామివారి యుపన్యాసమునకాంధ్రము-వచనము, కూచి నరసింహముపంతులుగారు. రు. ౦-౧-౦.
9. ఆత్మజ్యోతి—(మానవసేవయే మార్గవసేవ) కొంటులియోటాల్ స్టాయి వచనము. బడులలోఁ జదువుటకు విద్యాధికారు లామోదించినది. ముద్దా విశ్వనాథముగారిది. శ్రీజయపురమహారాజు వారు సంతోషించినది. రు. ౦-౮-౦.
10. ప్రేమాంజలి—(సుగుణసంపదగల పంచమదంపతులనుండరచరిత్ర) ముద్దా విశ్వనాథముగారి వచనము. రు. ౦-౫-౦.
11. తూలిక—ఇదియును బడులలోఁ జదువుటకు విద్యాధికారు లనుమతించినదియే. ముద్దా విశ్వనాథముగారిది. వెల రు. ౦-౧౦-౦.
12. జన్మభూమి—(కరుణారసధరితమగునాటిక) ఒక చిన్నకథ నాథారముగాఁ జేసికొని స్వదేశవిదేశకపుల భావములు కొన్ని చేర్చి ముద్దావిశ్వనాథముగారు రచించినవచనము. రు. ౦-౪-౦.

ఇది యన్నియు స్వగృహముననే కూర్చుండి దేశమంతటను విఖ్యాతిని గడించును ముద్దా విశ్వనాథముగా రనునొక యువకునిచే రచియింపఁబడినవియుఁ బ్రకటింపఁబడినవియు. చక్కని చెన్న పురియచ్చు చిన్న చిన్న కథలు, హృదయంగమములు. పెద్దలు సంపన్నులు నీయువకుని సదృశమునకుఁగానొక్కొక్కొక్క “స్టేటు” కొనుటయే గొప్ప పాఠము. ఆతని పెట్టుబడి యాతనికి గిట్టినఁ జాలినంత యాంధ్ర సేవ చేయనున్నాఁడు. ఆశీర్వాదింతురుగాక !

ఆంధ్ర సేవాకార్యాలయము - ముద్దా విశ్వనాథముగారు, మెలుపాక, ఎలమంచిలితాలూకా, విశాఖపట్టణముజిల్లా, అని వీరివిలాసము.

(4) శ్రీమహాభారతనవనీతము:— ఆదిధార-గ్రంథమాశ్వాసము. కవి, కీ. శే. ఆకుండి వ్యాసమూర్తిశాస్త్రిగారు. ఇది యాంధ్రీకరణముగము. అనువాదములు పెక్కులు బయలుదేలుచున్నవి. వ్యాసప్రోక్ష మగుభారతము నాంధ్రమున వ్యాసప్రోక్ష మనిపించుట కీ యాంధ్రీకరణ మొనర్పఁబడినయది. గ్రంథకర్తలు సుప్రసిద్ధుండితులు. పెక్కు గ్రంథములు రచించిరి. భారతమునఁ బనుమూఁడువర్షములను మాత్ర మాంధ్రీకరించి రఁట. శ్రీకృష్ణ భారతము కంటె నిది మొరటి ప్రయత్నము. వీరి శిష్యులు విద్యా ఓలేటి సీతారామశాస్త్రిగారిచే నీ గ్రంథము ప్రకటింపఁబడినది. కాని, వారు భయపడినటులు నారికేళపాకమున రచింపఁబడలేదు. మిగిలిన గ్రంథభాగము త్వరలోఁ బ్రకాశిత మగునుగాక !

మ. ఒకనాఁ డాకపికవ్య; దైత్యుసుత తద్యోషాసఖు శ్రీక్షణోత్సుకతై వాచిహారముం జలిపి, సేతువ్యస్తవాతోద్ధతా వికచేలము లెఱుంగ కందినవి సావేగంబుగాఁ గట్ట నోపిక వీడె స్ఫుగుకవ్య; గాంచి దనుజప్రేష్టాత్మజ న్దోషిణి.

ఉ. కావుము పుత్రుసత్యమును; గావటికత్వము మాను; మించెడు న్నావికతంబు కూపముల; బావుల నూతిటి మీఱు జన్నమో భావర ! నూతుజన్నములఁ బోలు సుతుండు; శతాత్మజాధికంబా విను సత్యమే; సుకృత మవ్యము సత్యసమమ్ము నున్నదే,

దీనితో 'నుతజలపూరితంబు లగునూతులు నూటిటికంట' వను
 వన్నయభట్టారకుని పద్యమును బోల్చిచూడుడు. 'తద్భారతదుగ్ధవార్ధిః
 గౌనద స్నవసీతము మెచ్చ భాసురుల్' అనుటచే గ్రంథము శ్రీమహా
 భారతవసీత మని పేరుం గాంచినది. ఆదిపర్వ మాదిభార యైనది.
 పాఠకులు గ్రంథప్రకాశకులకుఁ దగుసహాయ మొసఁగి మిగిలినగ్రంథభా
 గములను బ్రకటింపింతురుగాక.

(5) మేఘసందేశము—(ఆంధ్రీకృతము) శ్రీ మాడభూషి. మఠం
 వేంకటాచార్యులుగారు. తిరుకతి. వెల రు. 0-8-0.

సుప్రసిద్ధసామ్రాజ్యగ్రంథమున కిది మఱియొక భాషాంతరీకరణ
 ము. మూలమునందు వీరికిఁ గలయాదరమే దీనికిఁ గారణము. గ్రంథకర్త
 లు, ఋతుసంహారముఁ గూడ నిది వఱలో నాంధ్రీకరించిరట. వీరి యాం
 ద్రీకరణము పెక్కుస్థలముల మూలమును దలపించుచున్నది. కవిత్వశైలి
 యొకిత సరళముగ నుండిన బాగుగా నుండును. మహాకవి కాళిదాసుని
 కవిత యాంధ్రీకరించుట దుర్లుట మనుట కీమేఘసందేశపు టాంధ్రీకర
 ణములే నిదర్శనము. మచ్చునకొకపద్యము.

సరసంజా నడబావి గారుడశిలాసాపానమార్గంబుతో

వరవైడూర్యసమాననాళవికచస్వర్ణాబ్జసంఘన్నమై

యిర వాసీటను గాంచి హంసములు నిన్నీక్షించి యున్ మానసం
 బరయంబోవు సమీపమయ్య వగవాయం గాంచి యచ్చేరువక.

(6) స్వప్నావసూయ—ఆకొండి రామమూర్తికవిగారు. వైద్యులు,
 విద్వద్భిక్షామణులు. పీఠికయందు పానుగంటి సరసింహారావువంతులుగారు
 గ్రంథప్రకటనకారణమును, ప్రాశస్త్యమును చెల్పియున్నారు. వీరి యద్భు
 తకవితాగుంఘనము ప్రతిపదరమణీయము, రంజితకమనీయార్థగుణవిశే
 షము నట. వైశ్యశిక్షామణు లొకరు తమభార్య సద్గుణాదికమును
 వర్ణించు గోరఁ గవిగా రీగ్రంథమును రచించిరి. ఆమెపేరనసూయ. స్వప్న

మునఁ గవి యామెను, అత్రిమహామునిభార్య యగు నవసూయాదేవిని గాంచి, వాఁసంభావనాదికమునే కృతిగా రచించె నట. ఇరువురచరిత్ర మిం దభివర్ణితము.

ఉ. అబ్బురపాటువోయ నయనాబుజయుగమునుండి పొంగిపై
కుబ్బెకు తల్లులెల్లడల నుత్పలమాలికలై చలంగఁ ద
బ్బిబ్బుగ నట్లునిట్లుగని భీతియు నచ్చెరుపాటు వంతయౌ
బ్రబ్బికొనంగ నప్పడుచు పైదలి సౌభమసంకులాత్మయై

ఇది పెద్దనకవనమును స్ఫురింపజేయుచున్నది. అనసూయ పావన చరిత్ర వర్ణనమున స్త్రీల కుపదేశములు పెక్కు లీయఁబడినవి. ఇందలికవనము సులభగ్రహ్యము. లలిత పదభూయిష్ఠము. మాదిరి కొకటి.

ఉ. వారలమాపసంపదయు వారియమానుషదివ్యతేజమున్
వారలభాగ్యదిహ్నములు వారివినూత్నవిలాసలక్ష్మిఁ గ
న్నారగఁ జూచి చూచి కడునబ్బురమందుచు నీవిసుంగు లె
వ్వారొకొ యాత్రిమూర్తులయు వైభవముల్ గనుపట్టు వీరికిన్.

(7) కవ్వడి కై వారము — తిరుమామిడి రామస్వామిశాస్త్రికృతము- బ్రహ్మశ్రీ అనంతకుంతుల రామలింగస్వామిగారిచే సంపాదించఁబడి ప్రకటింపఁబడినది. కవి పద నెనిమిదవశతాబ్దాంతమున జన్మించినటులఁ బ్రీతి కయ్యును గలరు. కిరాతార్జునీయమునందలి కథ కిది యాంధ్రీకరణము. అచ్చుతెనుగు ప్రబంధము. అయిదుతున్నలు గలవు. దీనిని బ్రకటించి ప్రకాశకు లాంధ్రమునకుఁ గొప్పయుపకార మొనర్చిరి. కవిత్వము రసవంతము. కాని వ్రాతప్రతినిసవరింపక యున్న చున్నట్లు ముద్రించి భాషకుఁగొఱఁతఁ దెచ్చిరి. వలయువారు ప్రకాశకులకు వ్రాయవలయును.

చ. బలుపడి నింది తెల్లనముబాసి మెరుగుల రంగుబుర్బువో
నలవడ క్రిందిమట్టలము నమ్మెగులఁ దెలిరెక్కలూనెనా
మలల మలంగు నేకలు మాటికిద్రోవగ కేవుద్రోవలం
గలబలు యొడ్లతమ్మిగమి గ్రమ్మిన నేరులు బారుమీరుచుక. (పు.26)

మూగ మకారాదివర్ణములను బోలియుండును. తెలుగులో దీనిని “గుడ్డి గుట్టపుతాపు” అని వ్యవహరింతురు. వర్ణమానుడు గణరత్నమహాద ధిలో దీని నిట్లు వివరించెను. 3-౧౯-గి. ఘోర్తరణ త్తథంది నిష్పన్న మక్షరం ఘణాక్షరం । తదివ య దకుశలేన దైవా నిష్పద్యతే తత్ ఘణాక్షరీయకమ్.

౧౧. ఖలేకపోతన్యాయము.

“సృష్టా యువానః శిశవః కపోతాః ఖలే యథామీ యుగపత్న త్నై తదైవ సర్వే యుగపత్నవార్థాః పరస్పరే గాన్వయినోధవన్తి”. ముసలివి, పడుచువి, పిల్లలు సమున నానావిధకపోతము లన్నియు నొక్కమా తొకకళ్ళములో గింజ లేకుకొని తినుటకు దిగును. అట్లే పదార్థముల కన్నింటికీ నెచట నొక్కమా అన్వయము సంభవించునో యచట నీన్యాయము ప్రవర్తించును. ఈన్యాయము సాహిత్యదర్శనము 23వ కారికలో నున్నది.

“సముచ్చయో య మేకస్తి స్మృతి కార్యస్య సాధకే ।

ఖలేకపోతీకన్యాయా తత్తరస్స్య త్పరోపిచేత్.”

౧౨. స్థాలీపులాకన్యాయము.

స్థాలీ=పండుకొనుచాత్ర-పులాక=పులగము. చాత్రయు దుడికిన యన్నములో నొకమెతుకును బట్టిచూడగా నన్న మంతయు నుడికినది యు లేనిదియుఁ దెలియును. అరీతిగా నేవిషయముదైనను, ఏకదేశమును బరీక్షించి యంతయు సరిగా నున్నది, లేనిది, తెలిసికొనుట- పతంజలి మహాభాష్యములో ౧-౪ ౨3. “పర్యాప్తో హ్యేకః పులాకః స్థాల్యా ని దర్శనాయ”. కాబరభాష్యమందు- “లింగస్య పూర్వవత్త్వే చోదనా శబ్దసామాన్యా దేకేనాపి నిరూప్యేత యథా స్థాలీపులాకేన.”

౧౩. సూచీకటాహన్యాయము.

సూచీ=సూది. కటాహ=కాగు. సూది, యల్పాయాసముతో నల్పకాలములోఁ జేయఁబడును. కటాహ మట్లు కాదు. బహుప్రయాస సాధ్యము. చాలకాలము పట్టును.

చిన్నపని పెద్దపని యొకమాటు తటస్థింపినపుడు మొదటఁ జిన్న పనిని జేసి పిదపఁ బెద్దపనిని నిర్వహించుటకుఁ బ్రయత్నింపవలె ననువిషయము నీన్యాయము తెలుపుచున్నది. కావ్యక్రదీపము చతుర్థోల్లాసప్రారంభమందు - ౬౬ పుట "లక్షణామూలవ్యంజనాయాః ప్రాశ్నీరూపణాల్ ప్రావృత్తికం క్రమ ముపాదాయ సూచీకటాహన్యాయేన వా క్రథమ మాద్య ముద్దిశ్య విభజితే."

౧౮. బిల్వఖిల్వాటన్యాయము.

బిల్వము = మారేడుపండు - ఖిల్వాట = బట్టతలవాడు - బట్టతల వాడు, ఎండచేఁ దహింపఁజేయఁబడినవాడై మారేడుచెట్టునీడకుఁబోగా దానిపండు వానినెత్తిపై నాకస్తిముగాఁ బడుటచేఁ దలపగిలింపి. భాగ్యహీనుఁ డెచ్చటికిఁ బోయినను నాపదలు వానిని వెంటబడించును.

౧౯. సప్తాశ్వద్ధగర్ధన్యాయము.

ఇద్దఱుపురుషులు రెండురథములతో నొకగ్రామమునకుఁ బోయి రథములనుండి గుఱ్ఱములను విప్పివేసి గుఱ్ఱముల నొకచోటఁ గట్టి రథములను మఱియొకచోటఁ బెట్టి యొకమిత్రునియింటికిఁ బోయి సంభాషించుచుండిరి. అంతలో దైవికముగా నాగ్రామభాగ మగ్నిచేఁ దహింపఁబడెను. ఒకని గుఱ్ఱములు మఱియొకనిరథము దహింపఁబడెను. అప్పుడు వారిరువురు నన్యోన్యాయాకాంక్షచే నొకరథమును జేసికొని యిష్టదేశమునకుఁ బోయిరి.

విధి, అర్థవాదము నని వేదము రెండువిధములు. కర్మలను విధించు వాక్యములు విధివాక్యములు - జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేత - చిత్రయా పశుకామః - ఇత్యాదులు - విధిని స్తుతించువాక్యము లర్థవాదవాక్యములు. విధ్యర్థవాదములు రెండును గలిసి యేకవాక్యతాపన్నములై కర్మ నిర్వర్తించుట కుపయోగించును. పూర్వాక్త మైనన్యాయ మిచటఁ బ్రవర్తించుచున్నది. ఈన్యాయము మిక్కిలి ప్రాచీన మైనది. పాణినిసూత్రమునకు ౧.౧-౧౦ వార్తికములో "సప్రయోగే వా సప్తాశ్వద్ధగర్ధవత్" అని చెప్పఁబడినది.

౨౦. దేహార్థదత్తదీపన్యాయము.

దేహార్థ = గడప. గడపలో నుంచినదీప మింటిలోనికి బైకిగూడ వెలుగు నిచ్చును. ఏకకాలమును రెండుపనులను జేయువస్తువును దెలియజేయు నీన్యాయము. ౧౨-౧-౩ జైమినిసూత్రమునకు శబరస్వామి రచించిన భాష్యములో “యథా ప్రాసాదే శృతః ప్రదీపః సన్నిధానా ద్రాజమార్గే పుష్కరోది.” ఈన్యాయము “కాకాక్షి గోభకన్యాయము”-తోడను “జామాత్రం శ్రవితస్య సూపాదే రతిఘృతకారకత్వమ్”-అను న్యాయముతోడను సరిగానున్నది.

౨౧. పాటచ్చరలుణ్ణితే వేశవి యామికజాగరణన్యాయము.

పాటచ్చర = దొంగ, లుణ్ణిత = అపహృతము. యామిక = పారావాదు.

ఇల్లు దొంగ దోచుకొని పోయినవెనుక పారాయిచ్చువాడు మేలుకొనుట. కార్యము నశించినపిమ్మట దానికి బ్రతీకారము చేయుట. “దొంగలు చొచ్చిన యాముమాసములకుఁ గుక్కమొడిగినది; “గతజల సేతుబంధనము” నీన్యాయముతో సమానముగా నున్నవి. ఈన్యాయము శ్రీహర్షుడు వ్రాసినఖండనఖండభాష్యములో రగి వ పుటలో నిట్లుదాహరింపబడినది. “ప్రయోజనానుకయుక్తే కాలే తస్య స్వరూపతోఽవస్థానం పాటచ్చర లుణ్ణితే వేశవి యామికజాగరణవృత్తాంత మనుహరతి”.

౨౨. పిష్టవేషణన్యాయము.

పిష్టవేషణము = చూపినదేనూటుట, చెప్పినదే చెప్పుట. ౯-౨-౩ జైమినిసూత్రమునకు శాబరభాష్యము. “సహ స్నిగ్ధస్య స్నేహాన శక్యం కర్తు పిష్టస్య వా వేషణమ్.”

౨౩. ప్రధానమల్లనిబర్హణన్యాయము.

ముఖ్యవీరుని వధించినచోఁ దక్కినవా రందఱు సులభముగా స్వాధీన మగుదురు. ౧-౪-౨౨ బ్రహ్మసూత్రములకు శంకరభాష్యము. “ప్రధానమల్లనిబర్హణన్యాయే నాతిదిశతి ఏతేన ప్రధానకారణవాదప్రతిపేధన్యాయకలాపేన సర్వేఽన్వాదికారణవాదా లపి ప్రతిషిద్ధతయా వ్యాఖ్యాతా వేదితవ్యాః.”

౨౦. బీజాజ్ఞురన్యాయము.

బీజము లేకుండ సంకుర ముండకు. అంకురము లేక బీజ ముం
డదు. ఎచ్చట నిట్లు కురపురకార్యకారణభావమో యచ్చట నీన్యాయము
ప్రవర్తించును. బీజాంకురప్రవాహ మనాది.

ఈన్యాయము - ౨-౧-౩౬ సూ. బ్రహ్మసూత్రభాష్యములో వ
క్తానింకబడినది. “న చ కర్తాస్తరేణ శరీరం సమ్భవతి న చ శరీర మస్తరే
ణ కర్తసమ్భవ తీతి । ఇతరేతరాశ్రయత్వక్రసజ్ఞః । అనాదిత్వేన బీజాజ్ఞు
రన్యాయే నోపపత్తే ర్మకిశ్చిద్దోహో భవతి.”

౨౧. భక్షి తేపి లశునే న శాస్త్రో వ్యాధిః-

నిషిద్ధవస్తు వగునుల్లిని భక్షించినను రోగము నిష్టులౌపలేను. అ
సంగ నకార్య మొనర్చినను లాభమును బొందలే దనుట. ఈన్యాయము
వేదాంతసారము మొదటిశ్లోకమం దున్నది. “నను భక్షి తేపి లశునే న
శాస్త్రో వ్యాధి రితి న్యాయేన ప్రకచ్చన్య ధిష్ఠాన వ్యతిరిక్తత యా ప్రతి
యమానత్వా కథ మద్వైతసిద్ధి రి త్యాశక్త్యాం తృణీకుర్వ న్నాహ । అ
ఖిణ్ణ మితి.”

౨౨. తక్రకాణ్డిన్యాయము.

విశేషశాస్త్ర ముచే సామాన్యశాస్త్ర మునకు బాధయం దీన్యాయ
ము ప్రవర్తించును. బ్రాహ్మణులకుఁ బెనుఁగు వేయుము - కొండిన్యూనికి మ
జ్జగ వేయుము ఇందువలన, కొండిన్యూను కూడ బ్రాహ్మణుఁ డని తెలియ
వచ్చుచున్నది. ఈన్యాయము బృహదారణ్యకవార్తికములో ౧-౬-౭౧,
పుట ౮౮౧) అభిషేకబ్రహ్మ భేద నిషేధిత్వేపి సభేదస్య శూన్యతా సర్వ
త్ర ప్రాప్తస్య కారణే నిషేధాచ్ఛేద్యో దధి దీయతామి త్యర్థోపాధౌ ప్రాప్త
స్య దధ్నుః । తక్రం కాణ్డిన్యాయేతి కాణ్డిన్యే నిషేధేఽ ప్యశూన్యతా వ
దిత్యాశక్త్యాహ తక్రేతి.

౨౩. కజ్జన్యాయము.

ఒక సొట్టవాఁ డొక గ్రుడ్డివాఁడు నొకనాటిరాత్రి దైవికముగా
నొకసత్రమందుఁ గలిసిరి. మఱుచటిదినమం దుదయమున స్వగ్రామము
నకుఁబోవఁదిలంది సొట్టవాఁడంధునిభుజముపై నెక్కివాని నిటునడుపుమటు

నడుపు మని ప్రవర్తింపఁజేయఁగాఁ గొన కుభయులు స్వగ్రామమును జేరిరి. ఇట్లు ప్రస్తుతిశూన్యఁడు చేతఁడును నగుపురుషుఁడచేతనము వికరించునదియు నగుప్రకృతి నధిష్ఠింపఁగా జగత్స్పృష్టి జరుగుచున్న దని సాంఖ్యసిద్ధాంతము. “పురుషస్య దర్శనార్థం కైవల్యార్థం తథా ప్రధానస్య! వజ్రస్థవ మథయోరపి సంయోగస్త త్కృతస్సగః” (అంధ మంగు సంయోగమువలెఁ బ్రకృతిపురుషసంయోగముచే జగత్స్పృష్టి నిర్వహింపఁబడుచున్నది)

౨౮. చన్ద్రచన్ద్రీకాన్యాయము.

ఈన్యాయ మకృపకీర్తితము లైన రెండువస్తువులను దెలియఁజేయును. చంద్రుఁడును వెన్నెల యొకదాని నొకటి విడిచి యుండదు. ఇది యానందగిరి వ్రాసిన శతకరవిజయములో ౧౨౪ పుటలో నున్నది. “అత స్సర్వదేవకారణస్య రుద్రస్య యా శక్తిః చన్ద్రచన్ద్రీకాన్యాయేన తదుద్బోధయాపిణీ స్వాధీనవల్లభేతి ప్రసిద్ధా సైవ భవానీ”.

౨౯. చౌరాపరాధా న్నాణ్యవిగ్రహన్యాయము.

పురాణమం దిట్లు చెప్పఁబడియున్నది. దొంగలకు బట్టుకొనుటకుఁ దిరుగుచున్న రాజభటులు మాండవ్యఋషిసమీపమం దున్నయాచోరులను ఋషితోఁగూడఁ దీసికొనిపోయి రాజున కొప్పగించిరి. రాజు ఋషితోఁగూడ దొంగలకు శూలానోపకరిత విధించెను. కాని యింతలో రాజతఁడు మహర్షియని తెలిసికొని స్వావరాధముచున్నదిపు మని వేడుకొని యతనిని విడిపించెను. అతట నాఋషి. యమునియొద్దకుఁ బోయి నా కిట్టికూరశిక్ష విధింపఁబడుటకు నే నేమిపాపముఁ జేసితి నని యడిగెను. అందులకు యముఁడు “బాల్యావస్థలో నీవు తూనిఁగలను బట్టుకొని వాడికిఁ జేపురుపులలను గ్రుద్ది హింసించితివి గావున నీ విట్టి కూరశిక్షకుఁ బాత్రువి” అని చెప్పెను. అందు కాఋషి కుపితుఁడై కైశవదశయందుఁ బిల్లలు చేసినపుణ్యపాపములకుఁ దల్లిదండ్రులు బాధ్యులు గాని పిల్లలు కారను ధర్మసూక్ష్మము నీకుఁ జెలియలేకు గనక నీ వీవదవి కనర్హుఁడవు. నీవు శూద్రయోని బుట్టు మని శపింపఁగా నతఁడు వినుదుఁడై పుట్ట నని పురాణకథ.

దుష్టులతోఁ జేరిననుజనుల కనర్థము వాటిలును.

ఈన్యాయము స్వాదర్శన-సంగ్రహమునఁ బూర్వప్రజ్ఞాదర్శనము 23 పుటలో నిట్లు దాహరింపఁబడినది. “తస్మాత్తేదన్తర్థత్యక్షం సుత్ర సర మితి చేత్తిం వస్తుస్వయాపభేదవాదిసం ప్రతి ఇయాని దూషణాని యదుచ్యస్తే కిం వా ధర్మభేదవాదిసం ప్రతి ప్రథమే చౌరాపరాధా న్నా ద్ధర్మనిగ్రహన్యాయాపాతః”.

30. చక్రిన్యాయము.

కదినుండి పోవుచుండఁగా వారిలో నైమగుడికి మాత్రమే గొడుగులుండి తక్కినయుదుగుడికి గొడుగులు లేకపోయినను, అదిగో గొడుగులవారు పోవుచున్నారని న్యవహరింతురు. ఈన్యాయము- కఠోపనిషత్తు- తృతీయవల్లీప్రథమసంప్రశ్న- “ఋతం పిబంతా సుకృతస్య లోకే గుహం ప్రవిష్టా పరమేకరాథే” అనువానికి శంకరాచార్యులవారు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానములోఁ జక్కగా నమరి యున్నది. “ఋతం పిబంతా వితి” “ఏకస్తత్ర- ఋతం కర్మఫలం పిబతి భుక్త్యై నేతరః తథాపి పాతృసహృధాత్ పిబంతా విత్యుచ్యతే చక్రిన్యాయేన” ఈ శుక్యర్థమే క్వేతాశ్వత్థో పనిష చ్చతుర్థాధ్యాయములో మఱియొకశ్రుతిచేతఁ జెప్పబడినది.

“ద్యా సుకల్లా నయతౌ సఖాయా నమాసం వృక్షం పక్షిష్యచాతే తయో రన్యః పిప్పలం స్యా ద్వత్తి అనశ్చన్నన్యో అభిచాకశీతి”

31. సుదోషనుఁదన్యాయము.

అన్యోన్యనాశ్యనాశకభావవిశేషముం దీన్యాయము ప్రవర్తించును. తొలి సుదోషనుండు లచునిద్దఱురాక్షసు లొకయప్పురసకొఱకుఁ గల హించి యన్యోన్యతలప్రహారములచే నుభయులు మడిసిరి. సాంఖ్యతత్త్వకొముది ౧3 “నను పరస్పరవిరోధశీలాగుణా సున్దోషమన్దవ త్వరస్పరం భవంసప్త ఇత్యేవ యుక్తం ప్రాగేవ తేమా మేకక్రియా కర్తృతాయా.”

32. దండపూపికాన్యాయము.

దండము- అప్పుములు. అప్పుములు మూట గట్టి దండమునకు ప్రేలఁదీయఁగా అప్పుములమూట లేచు సరేగదా, దండముకూడఁ గొఱకఁబడియున్నది. కఠినమైన దండము కొఱికివేసిన యెలుకలకు మెత్తని

యప్పుములమూట భక్షించుట యాశ్చర్యమా" ఇది కైముతికన్యాయమువంటిదే.

"వర్వతముల నన్నముగాఁ దినఁగలబావగాఁకి తలుపు లప్పడముల క్రింద నాఁగవు." "తల్లి చెవులు ద్రొదినవానికి పినతల్లి చెవులు బీటపు వ్రవులు కావు." తెనుఁగులో నీరొడుసా మెతలు దీంతో సమముగా నున్నవి. కావ్యాధాపత్యలంకారము కైముతికన్యాయసిద్ధము.

33. న హి కిఠోరకశ్ఠీరవస్య కురజ్జకాబకః ప్రతిధటో భవతి.

పూర్ణముగాఁ బెరిగిపనింపామునకు లేడిపిల్ల శత్రువు కానేరదు. బలహీనుఁడు బలవంతు నెదిరింపఁజాలఁడు. ఈన్యాయము సర్వజర్వన సంగ్రహములో నక్షపాదోపన్యాసములో నున్నది. "న హి పరీక్షా క్షమ మిత్త్యతే న హి కిఠోరకశ్ఠీరవస్య కురజ్జకాబకః ప్రతిధటో భవతి."

3౪. న హి ఖదిరనోచరే పరశౌ కలాశే ద్వైధీభావో భవతి.

గొడ్డలి చంద్రచ్ఛేటును నటకుమండఁగా మోతుగుచ్ఛేటును భేదించలేదు. రొడుకను లేకాలమును జరగ నని దీవితాత్మ్యము. ఈన్యాయము యోగభాష్యటీకలో నున్నది. "నను పురుషవర్తి బోధః కథం చి త్రగతాయాః వృత్తేః ఫలం- న హి ఖదిరనోచర వ్యాపానేన పరశునా కలాశే ద్విదాక్రియత ఇతి."

35. కూపఖానకన్యాయము.

కూపఖానకుఁడు=నూతిని ద్రవ్యవాఁడు. నూతిని ద్రవ్యకూలి వాఁడు తనశరీరమున కంటుకొన్న బురద నానూతిలో నూరిన నీళ్ల చేతనే కడిగికొని శుద్ధుఁ డగును. అట్లే తత్త్వద్విగ్రహవచ్చిన్న సర్వేత్వరభేదబుద్ధి వలనఁ బొడనున దోషము తత్తనుపాసనాజ్యసుకృతమహిమచే సమూలముగా నశించును.

పఠంజలిన్యాకరణమహాభాష్యము- పశ్యేశాహ్నికమం దీన్యాయ మిట్లు ప్రశంసింపబడెను. "కిం పున శ్చేద్యస్య జ్ఞానే ధర్మః అహోన్యై త్రు యోగే ఇతిబహుధా మిమాంసా ముద్భావ్య పున స్తుష్యతు దుర్జన ఇతిన్యాయేన అపశ్యద్భజానస్య వికరీతత్వమాత్రేణ అధర్మసాధనత్వ మభ్యుపగమ్యాపి సమాధానానైర ముక్తం కూపఖానకీన దేత ద్భవిష్యతి కూ

పక్షానకః కూపం ఖనన్ యద్యపి మృదాసాంసుభి శ్చావకీర్ణో భవతి సో
పు సంజాతాసు తత ఏవ తదుణమాసాదయతి యేన సచ దోషోన్విర్వాణ్య
తే భూయసా చాభ్యుదయే యోగో భవతి.”

౩౭. భీతుసాదప్రసరణన్యాయము.

ఒకసన్నాసి యన్న వస్త్రాదులను సంపాదించుకొనుట కొకధనచ
తుని యింటిలోఁ బ్రవేశించి మెల్లగా నాగృహసునిపరిచయము సంపా
దించి క్రమముగాఁ దనయిష్టలాభములను బొందును. అట్లే బుద్ధినుంతుఁ
డొకచోటఁ బ్రవేశించి క్రమముగా నందఱ పరిచయమును సంపాదించి
తనపనులను నెఱవేర్చుకొనును. వేదాంతదేశికులవారి తత్త్వముక్తాశలాప
ములో లగిర పుటలో నీన్యాయ మున్నది. “అస్త్యేవ మితిచే న్నభీతు
సాదప్రసరణన్యాయేన నిరీశ్వరవాదావతారా దతః క్రోధావశ్యంభావా
దీశ్వరస్యాపి దుఃఖావశ్యంభావః.”

౩౮. కూపయంత్రఘటికాన్యాయము.

నూతిలో మోటను బెట్టి యెడచేఁ దోడింపగా నొకనూన
క్రిందికిఁ బోవును. మఱియొకటి నీళ్లుతీసికొని పైకివచ్చును. సంసారమం
దుఁగూడ నీరీతిగా క్రిందికి మీఁదికిఁ బోవును ననేక కర్మఫలము మనుష్యు
లొందుచుండును. ఈన్యాయము సంసారసిత్తిని దెలియఁజేయుచున్నది.
మృచ్ఛకటిక కవయనయంకములో నున్న ౩౦ వ శ్లోకములో నీన్యాయ
ము చెప్పబడియున్నది.

“కాంక్షి త్తు చ్చయతి ప్రపూరయతి వా కాంక్షిన్న య త్యున్నతిం
కాంక్షి త్పాతవిధౌ కరోతి చ పునః కాంక్షిత్తరో త్యాకులాన్
అన్యోన్యం ప్రతిపక్షసంభతి మిమాం లోకసిత్తిం బోధయ
న్నేష త్రోతతి కూపయంత్రఘటికాన్యాయక్రొసక్తో విధిః.”

౩౯. శాఖాచంద్రన్యాయము.

చెట్టుకొమ్మలమధ్య నున్న చంద్రుఁడు ఆకాశమందు చంద్రునిపై
మేఘము నడచుచుండఁగా నొకశాఖ కుండు చూచి భ్రాంతిచేఁ జంద్రుఁడు
నడచుచున్నాడని తలంచును. అప్పు డొకసృద్ధు వాని నొకచెట్టుక్రిందికిఁ
దీసికొనిపోయి రెండుకొమ్మలమధ్యను స్థిరముగా నున్నట్లు చంద్రుని
జూపి వానిభ్రాంతి నివారించును.

2. ఉద్గతవృత్తము.

జగతి స్సజ-లగణంబు

సగణసజగ-ల్నవీనధీ

నాగ భవజవగ-ణంబులతో

నొగి మంజభాషిణిగ-నుద్గతం బగున్.

౪౪

3. మధురవృత్తము.

పరగఁగ మున్నఁ బ్ర-భాతవృత్త మయ్యెన్

స్థిరమతి మఱి యుల్ల-స్థిలఁ బరాజితన్

స్తరఃపుసుత మూట-మాలినీవృత్తరీతిన్

సరవి మధురన్ ససల్పజ-జుబు గ మా తుదన్.

౪౫

౪. మణిదీపికవృత్తము.

పరఁగు నాదిపదము నభత్రయసగణబంధుర ము రా

గరిమను నననలును సజభల్పకారమున్ ద్విపద మగు

బొరివి మూఁడవయంఘ్రి సభ్రసము ల్నసయుగము జోడును దగునిడం

దరళ నాల్గవపాద మొందుచుఁ దా నగు స్త్యగిదీపికన్.

౪౬

చ. అలసమవృత్తరాజి నుదయం బగు వృత్తగణాక్షరంబులం

దులఁ గలవల్లఁ బ్రాసములును స్థితి తప్పకయుండఁ గూర్చినన్

వెలయుఁ జ మిట్లె యర్థసమవృత్తములున్ విషమాఖ్యవృత్తముల్

బలయుత గోష్ఠదీకృతకబంధనిధి కరుణాసుధానిధి !

౪౭

మఱి పంచపాదివృత్తము.

ఉ. శ్రీధరదాసచంద్ర కమవృత్త మె యైవ పదంబులైనఁ బా

దాధికమంచుఁ బంచపదియంచును బల్లఁగమించు నీక్రియన్

సాధుకవిస్తుతైకకృతినంఘమునందునఁ గూర్పువృత్తమున్

సాధితదుష్టవైత్యచయసన్నత గాయకనాయకా సదా

రాధితరాఘవేంద్ర వివినాటకులాంబుధిపూర్ణచంద్రమా.

౪౮

మఱియుఁ బ్రత్యయంబులు వివరించెద.

— ప్రత్యయవివరణము —

- క. నయముగఁ బ్రస్తారము ల
 స్త్యయు, నప్టోద్విష్టవృత్తసంఖ్యలు ను లగ
 క్రియ, యధ్వము, నన మ్మట్టు
 త్యయములు సుకపీంద్రు లెఱుంగఁదగుఁ బ్రవగేంద్రా ! ౪౯
- గీ. వరుస గురుతుం క్తి పైనిడి వానిదిగువ
 చాల్ల నొకఁడాది రెట్టి వొసంగఁ జూచి
 గురులు లఘువులుఁ గ్రమమునఁ గూర్చ నందు
 సర్వలఘ్వంత మైనఁ బ్రస్తార మయ్యె. ౫౦
- క. సరికిని లఘు విడి బేసికే
 గురు విడువపు డొకటి దానఁ గూడినలెక్కల్
 వరఁగఁగ నరించినచో
 వెరవొప్పుఁగ నప్ప మైనవృత్తము వచ్చున్. ౫౧
- గీ. ఒకటి మొదలుగ రెట్టిడి యున్నలెక్క
 లందులోకల(లఘువుల)క్రిందిలెక్క
 లన్నియును దీసి వెరసిడి యందునొకటి
 గలయ నుద్విష్టవృత్తంబు గనఁగవచ్చు. ౫౨
- క. ఛందోగణాక్షరంబుల
 క్రిందట నొకఁ డాదిగాఁగ రెట్టింపఁగ నం
 దొందు తుదలెక్క యినుమడి
 యందంబుగ వృత్తసంఖ్య యగు సామీరీ. ౫౩
- క. ఎక్కువ ఛందోక్షరముల
 యొక్కటవి చేర్చి దాన నొక్కటి మీఁదం
 జెక్కి యుపాంతముతుదలం
 జిక్క లగ క్రియకుఁ గూర్చఁజెలగుఁ గపిమణి. ౫౪
- గీ. అమరువృత్తసంఖ్య యది ద్విగుణముచేసి
 యందు నొకటి మాని యంగుళములు
 ప్రస్తరించుచోటఁ బ్రకటించులెక్కలే
 యధ్వ మనఁగఁ దనరె సనిలపుత్ర. ౫౫

— దండకాదివృత్తములు —

క. అల యిరువదియాతక్షర

ముల కగలమైన పాదములఁ గలవృత్త

బులు నుద్ధరమాలికలును

నలరు లయగ్రాహి దండకాను లనిలజా.

గీ. ౧

లయగ్రాహి.

ముందు భజనల్ నగణ మింను నిరుచోటులను

నొంద భయ లంఘనముఁ జెందఁగ లయగ్రా

హిం దగువిరామములు చెందవునుమీ పవన

నందన సురౌఘమునిబృందమతశౌర్యా !

గీ. ౨

అందు లయవిభాతి.

మునుపు నసనత్రయము కొన నసగ లుంచినను

నెనయుచును గావ్యములఁ జను లయవిభాతి

నననగుచు వల్లెడలి తనరు నలుప్రాసముల

వనచరకులాంబురుచావనజకులమిత్రా !

గీ. ౩

అందు లయహరి.

నగణములు ఐదియు నొకటగుచుఁ దదుపరి మణియు

నగణమును గురువు నిడఁ దగును లయహరిం

దగిలి నలుపదములను నిగుడవు విరమణములు

సుగుణనుతమతికలిత నగచరవరేణ్యా !

గీ. ౪

అందు త్రిధంగి.

మును ఋతునగణములను ససభమసగలను

బాసఁగ్ యతి డిందం గృతిఁజెందం బ్రాసము నొందం

బెనెతురు సుకవులు నినుఁ బొగడెనునెడ విను

హనుమా శుభసంగి మృదుభంగి వేక్షఁద్రిధంగి. ౬౦

— దండకవిధములు —

క. దండకవిధములు పెక్కులు

దండిగఁ గల పవి చతుష్పదస్ఫురితములై

యుండెడి వనేకపదముల

నుండెడివి వాని విను సమున్నతచరితా.

౬౧

అందు చుండవృష్టిదండకము.

నగణయుగముమీఁదటం దేను రేఫల్ దగ్గ చండవృష్ట్యాఖ్యతో
దండకం జా హానీ.

౬౨

నగణములు ౨ రగణములు ౨.

అర్థమనుదండకము.

సయుగముపయి రాష్ట్రకం బైనచో నర్థమం దండకంబొప్పు నోయంజ
వాకంజనేత్రాత్తజా !

౬౩

నగణములు ౨. రగణములు ౮.

అర్థవదండకము.

మొదట నసలమీఁదటం దొప్పించా రేఫ లున్నంగ నా దండకం బర్థ
మా బుద్ధు శ్రీరామభక్తాగ్రణీ.

౬౪

నగణములు ౨. రగణములు ౮.

అందు వ్యాసదండకము.

ఋతులఘువులపైని రేఫల్ పది న్నిల్వఁగా వ్యాసనామాబుతో దండ
కం జానయా జంబుమాలిద్రుధామధ్వజా !

౬౫

నగణములు ౨ రగణములు ౧౦.

జమూతదండకము.

గుహముఖలఘువుల్ రము న్రేఫ లీరైదు జమూత మందండకం బయ్యె
నోన క్రచ్చక్రస్తనీశాపజమూతర్పుంకునానిలా !

౬౬

నగణములు ౨. రగణములు ౧౧.

లీలాదండకము.

రసలఘువులమీఁదఁ బండ్రెండు రేఫల్ దలిర్పంగ లీలాకరంబన్న
యాదండకంబున్నగు న్ధానుణిం గంపనాంభోధికుంభీసుతా !

౬౭

నగణములు ౨. రగణములు ౧౨.

ఉద్దామదండకము.

నయుగళమును రేఫము న్రేఫ లీరాఱు నుద్దామమం దండకంబా ను
బాలస్యకాసూహతాజస్థలీలక్షణప్రాణసంరక్షణోద్యద్యశా ! ౬౮
నగణములు ౨. రగణములు ౧3.

శంఖదండకము.

నయుగళము నెన్నఁ బద్మాలు రేఫల్ క్రమఃబాపుఁగా నుండిన స్థం
ఖమం దండకం బెందు నందంబగుఁ శంఖహస్తాంఘ్రిరేజ భృంగాయ
మానా ఘనా ! నగణములు ౨. రగణములు ౧౪.

నగణయుగముతోడ నీరీతితో రేఫలే డాది గాఁగా గణంబంఘ్రి కొక్తాక్ష
ఁబుక్తిించినఁ చండవృష్ట్యాదులదండకంబుల్ దగుఁ నీని నేకోసనా
హస్రకర్యంతమై యేకపాదంబులం గూర్పఁగా వచ్చుఁ గాకుండనే
నిం జతుష్పాదయుక్తంబుగాఁ జేయఁగావచ్చు నీలాగున న్నద్యయం
బాదిగాఁజేసి యాపైఁబయోదేవతం బాగణశ్రేణియే డాదిగానేపదం
బందునొక్తాక్షఁబుక్తిించియేకోసమైనట్టి వేయింటిసంఖ్యలై వర్తిల్లఁగా
దండకంబు ల్వినిర్నిరంజనగావచ్చు నద్యంద్యము న్నాని యాదిన్నభోదైవ
తంబా గణంబుచి యెంతే తకారంబులు న్నిండనస్వేచ్ఛగాంతంబుగా
నుంపఁగావచ్చు నింకొక్తఁబదండకంబు న్నవల్లంబుతో నాదిగాఁజెట్టి
మీఁదం దకారంబు లెన్నైన నిచ్చాగతి స్థాని గాంతంబుగా నిట్లు
గావింపఁగా వచ్చు నోయాంజనేయా జయోపాయ విద్యత్తవిగ్రామ
ణిగేయ నిర్భేదితా నేకదై తేయ కీశాస్వయాంభోధిచంద్రోదయా ! ౭౦

— ఆర్యలక్షణ —

క. జాతులు మాత్రాసమకము

లాతతగతిఁ గృతులయందు నగు నార్యులు త

ద్రితులు కందము లాదిగ

వాతాత్మజ వినుము వానివరలక్షణముల్.

౭౧

క. గగభజసలము లేనునె

యగు నీనికి నొండుగణము లమరవు లేనిగ

జగణము గా దిలలో నా

అగునెడ నలమైన జగణమైన న్నిలుదున్.

29

క. కపివర పథ్యయు విపులయుఁ

జపలయు ముఖచపల జఘనచపల లివైద

చ్చపుటార్యలు; గీత్యుద్గీ

త్యుపగీత్యాభ్యాఖ్యగీతు లొనరు న్నాల్లున్.

23

గ. కథార్యాలక్షణము.

కుటుచదుగులఁ ద్రిగణంబులు

నెఱయదుగు చతురణగలు నిలిచినచో

మఱి తుదయఱలో వడ్డణ

మురువటు లఘువిడుదు రొగిని బధ్యార్యన్.

28

క. వడి పథ్యకు నేడగుగణ

మిడుచో మొవలరను సంధకృతిఁ జెరున్

గడయఱ నాఱవగణమున

కిమ లఘుప్రరూఁద నెసఁగు యతుల్.

(ఇదికథార్యాలక్షణము)

౨. విపులార్య.

అమరెఱపథ్యను చొరుపా

దములు సమాప్తములను గూర్చఁ దగియిట్లున్

క్షమలో విపులార్యమా

వ మిది యగును దెలియంగాఁ బవనసుతా.

2౬

3. చపలార్య.

సరిచరణాదుల జగణం

బురాగ నిర్వౌక గురువుఁ బొందింపన్

బరఁగుఁ జపలార్య కృతులన్

మరుత్సుత రవిజమం త్రివరా.

22

౪. ముఖచపలార్య.

అల ముఖచపలకుఁ జపలం

దలిర్పుఁ బూర్వార్థమాదిఁ దత్పరమై

నిలుచు స్పృహంతార్థము
జలనిధిలంఘనజనశాలి.

2౮

గి. జఘనచకలార్య.

మునుబధ్యపూర్వార్థము
గను మొదలర్థమయి చపలగలతుదయం
టును జఘనచకలకు తుదం
గనద్వచోజితకద్రూజా !

2౯

ఓ. గీతి.

వెలయఁగఁ బధ్యపూర్వా
ర్థలక్షణము రెండరలను రాజేయ
స్ఫులితమతులగు సుకవులు
పలికిరి యది గీతియనుచుఁ బ్రవగపతి.

౩౦

2. ఉదీతి.

తుదకధ్యార్థము మొదలుగ
మొదలర్థము తుద మొనసినఁ దా
నది యుదీతికిఁ బేరగు
సదాగతికుమారవర్య జయధుర్య.

౩౧

౩. ఉపగీతి.

ధరఁ బధ్యార్యకుఁ గలిగిన
చరమార్థమె రెండుసగములం
బరఁగిన నుపగీతి యగున్
సురగిసమధైర్య శుభచరా.

౩౨

౪. ఆర్యాగీతి.

గీతియరలరెఱితుద
న్యూతిగ నొక్కొక్కగురువు నట యెక్కింపన్
రితివహింపఁగ నార్యా
గీతియగు న్నంద మిదియె కేసరిపుత్ర.

౩౩

— కందపద్యలక్షణము —

క. కందంబులు బహుగతులను

నందంబగుఁ గుఱుచకంద మన నిడుదయనే

కందంబు ద్వివిధకందము

నందుఁ జతుష్ఠందమాది యైనవి పెక్కుల్.

౮౪

క. కందం బార్యాగీతియె

యందలిప్రాసములు యతులు నమరిచి గణము

ల్పొందుగ మూటను నైదిట

నందెడుపదములను గలిగి యర్థములైనన్.

౮౫

క. హరివర ముక్పదినాల్

క్షరములకందంబు కుఱుచకందంబన ని

దరఁ దగు నఱువదిరెండ

క్షరములకందంబు నిడుదకందం బయ్యెక.

౮౬

కుఱుచకందలక్ష్యము.

లంకాగ్రావప్రేద్య

టంకా, రక్షోవిసేకుతారా, శేషే

శంకాదూరా, దుష్టా

తంకాంభోదాశుగా యుదంచక్రీర్తి.

౮౭

నిడుదకందలక్ష్యము.

కసిమసఁగి మెసవఁదలఁచిన

మొసలిని దునిమితిని బళిరె మునినుతచరితా

బిసరుహాభవముఖరులకును

వసమగు భవదసమబలము వసుమతిఁ బొగడన్.

౮౮

ద్వివిధకందలక్ష్యము.

క. చదువఁగ నేయర్థమువలె

నది మొదలుగఁ జనువఁగ్రియకు నమరెడుక్రియకై

తుదయర్థము మొదలర్థము

కదియక వేతైన ద్వివిధకంద మనఁదగుక.

౮౯